

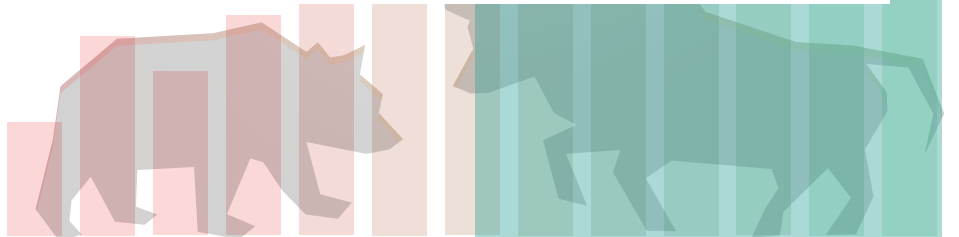

सिद्धयोरिटीज् मार्केट विशेनी

पुस्तिका

भारतीय प्रतिभूति और विनिमय बोर्ड
Securities and Exchange Board of India

સ્પષ્ટતા:

આ પુસ્તિકામાં કોઈ ત્રુટિ કે કચાશ રહી ન જાય એ માટે તમામ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યા છે, છતાં જો તેના ઉપયોગને કારણે કોઈને કોઈ પણ રીતે કોઈ નુકસાન કે હાનિ થાય તો તેના માટે પ્રકાશક જવાબદાર રહેશે નહીં.

પુસ્તિકા સંયુક્તપણે તૈયાર કરનારી સંસ્થાઓ:

- ▶ સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા
- ▶ બીએસઈ લિ.
- ▶ નેશનલ સિક્યોરિટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડ
- ▶ સેન્ટ્રલ ડિપોઝિટરી સર્વિસીસ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ
- ▶ મેટ્રોપોલિટન સ્ટોક એક્સચેન્જ ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ

મુદ્રક:

સેબી

તારીખ: ૨૩ નવેમ્બર, ૨૦૨૦

વાંચકોને સૂચના:

આ પુસ્તિકાનો હેતુ સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ સંબંધિત પાયાની જાણકારી સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપે આપવાનો છે. જેમને વધુ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેઓ સેબી, બીએસઈ, એનએસઈ, એમએસઈઆઈ, એનએસડીએલ અને સીડીએસએલની વેબસાઇટની મુલાકાત લઈને ઉપલબ્ધ માહિતીનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

અહીં સામેલ કરાયેલી માહિતી સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ સંબંધિત શિક્ષણ અને જાગૃક્તા માટેની છે. તેનો ઉપયોગ માત્ર સામાન્ય જનતામાં શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ તથા જાગૃક્તા લાવવા માટેની પ્રવૃત્તિઓ કરવા અર્થે કરી શકાશે, કોઈ પણ સ્વરૂપે કમાણી કરવા માટે નહીં. આ પુસ્તિકાનો કોઈ પણ હિસ્સો સેબી, સ્ટોક એક્સચેન્જો કે ડિપોઝિટરીઓનું સૌજન્ય લખ્યા વગર કોઈ પણ ડિસ્ક, ટેપ, પર્ફોર્મ્ડ મીડિયા કે અન્ય કોઈ માહિતી સંગ્રહ ઉપકરણ, વગેરે પર કોઈ પણ સ્વરૂપે, કોઈ પણ રીતે પુનઃ મુદ્રિત કે નકલ કરીને રજૂ કરી શકાશે નહીં.

પુસ્તિકાનો ઉપયોગ કરવાને લીધે કોઈને કોઈ પણ રીતે કોઈ નુકસાન કે હાનિ થાય તો તેના માટે સેબી, સ્ટોક એક્સચેન્જો કે ડિપોઝિટરીઓ જવાબદાર રહેશે નહીં.

તેમાં કોઈ ત્રુટિ કે કચાશ રહી જાય નહીં એ માટે તમામ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યા છે. બજારમાં આવેલા નવા ફેરફારો અને નવી પહેલ વિશે માહિતી મેળવવા વાંચકો તાજેતરમાં બહાર પડેલા કાયદા, માર્ગદર્શિકા, તેની હેઠળ ઘડાયેલા નિર્દેશો તથા સમયાંતરે જાહેર કરવામાં આવતા અન્ય સંબંધિત દસ્તાવેજોની મદદ લઈ શકે છે. કોઈ પણ સૂચનો કરવાં હોય કે પ્રતિભાવ આપવા હોય તો કૃપયા અમને આ સરનામે ઇમેઇલ કરો: visitsebi@sebi.gov.in

અનુક્રમણિકા

	સિક્યોરિટીઝ માર્કેટનો પરિચય	
૧	સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ માટેનું નિયમનકારી માળખું	૦૧
૨	સિક્યોરિટીઝ અને સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ એટલે શું?	૦૨
૩	પ્રાઇમરી માર્કેટ અને સેકન્ડરી માર્કેટ	૦૩
૪	સિક્યોરિટીઝ માર્કેટની માળખાકીય સંસ્થાઓ તથા ઇન્ટરમીડિયરીઝ કોણ કોણ હોય છે?	૦૫
	રોકાણના પાયાના સિદ્ધાંતો	
૫	સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં કરાતા રોકાણમાં રહેલાં મુખ્ય જોખમો	૦૮
૬	જોખમ કઈ રીતે ઘટાડવું?	૦૯
	અકાઉન્ટ ખોલાવવાની પ્રક્રિયા	
૭	સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ કરવા પૂર્વેની જરૂરિયાતો	૧૦
૮	અકાઉન્ટ ખોલવા માટેની પ્રક્રિયા: નો ચોર ક્લાયન્ટ (કેવાયસી) પ્રક્રિયા	૧૦
૯	બેઝિક સર્વિસ ડિમેટ અકાઉન્ટ (બીએસડીએ)	૧૧
૧૦	પાવર ઓફ એટર્ની	૧૨
૧૧	નોમિનેશન	૧૩
	સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં હું રોકાણ કઈ રીતે કરી શકું?	
૧૨	પ્રાઇમરી માર્કેટ મારફતે મૂડીરોકાણ	૧૪
૧૩	પ્રાઇમરી માર્કેટમાં મૂડીરોકાણની પ્રક્રિયા	૧૪
૧૪	એપ્લિકેશન સપોર્ટેડ બાય બ્લોકડ અમાઉન્ટ (આરબા)	૧૫
૧૫	સેકન્ડરી માર્કેટ મારફતે મૂડીરોકાણ	૧૬
૧૬	ટ્રેડિંગના દિવસો અને ટ્રેડિંગ સેટલમેન્ટ સાઇકલ	૧૬
૧૭	કોન્ટ્રેક્ટ નોટ	૧૭
૧૮	રોકાણકારોને એસએમએસ અને ઇ-મેઇલ મારફતે મોકલાતી સૂચનાઓ	૧૮
૧૯	રનિંગ અકાઉન્ટ ઓથોરાઇઝેશન	૧૯
૨૦	ટ્રેડ વેરિફિકેશન	૨૦
૨૧	માર્જિન મની શું છે?	૨૦
૨૨	સ્ટોક બ્રોકર અને ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ્સ પાસેથી અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ પ્રાપ્ત કરવું	૨૧
૨૩	કન્સોલિડેટેડ અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ (સીએએસ)	૨૧
૨૪	ડેરિવેટિવ્ઝ માર્કેટ	૨૨
	મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ અને ઇટીએફ	
૨૫	મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ	૨૩
૨૬	મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાં કેવી રીતે રોકાણ કરવું?	૨૩
૨૭	મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સની પ્રોડક્ટ્સનું લેબલિંગ	૨૪
૨૮	એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ્સ (ઇટીએફ)	૨૪
	સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં ફરિયાદ નિવારણ	
૨૯	સેબી કમ્પ્લેઇન્ટ્સ રિફ્રેસ સિસ્ટમ (સ્કોર્સ)	૨૫
૩૦	સ્ટોક એક્સચેન્જનો ઇન્વેસ્ટર સર્વિસીસ વિભાગ	૨૫
૩૧	આબિટ્રેશન (લવાદ)ની વ્યવસ્થા	૨૬

પરિશિષ્ટો		
૩૨	પરિશિષ્ટ ૧ - સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ કરવા બાબતે શું કરવું અને શું કરવું નહીં	૨૮
૩૩	પરિશિષ્ટ ૨ - રોકાણકારોનાં હક અને ફરજો	૩૦
૩૪	પરિશિષ્ટ ૩ - અનરજિસ્ટર્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સથી ચેતો	૩૧
૩૫	પરિશિષ્ટ ૪ - આસ્બામાં યુનિફાઈડ પેમેન્ટ ઇન્ટરફેસ (યુપીઆઈ)	૩૪
૩૬	પરિશિષ્ટ ૫ - પારિભાષિક શબ્દો	૩૫

પ્રસ્તુતિ:

નમસ્કાર,

શું તમે સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં કોઈ કંપનીના શેર કે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાં રોકાણ કરવા ઈચ્છુક રોકાણકાર છો?

જો તમે રોકાણકાર હશો તો તમને સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ કરવાને સંબંધિત પાયાની કેટલીક માહિતી જાણવાનું ગમશે.

આ પુસ્તિકા કોઈ ચોક્કસ રોકાણ માટેની માર્ગદર્શિકા નથી. સિક્યોરિટીઝ માર્કેટની પાયાની જાણકારી મેળવવા માટે એ માર્ગદર્શક બની શકે છે. વળી, આ પુસ્તિકા ભારતીય રિઝર્વ બેંક (આરબીઆઈ), ઇન્સ્યોરન્સ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા (આઈઆરડીએઆઈ), પેન્શન ફંડ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (પીએફઆરડીએ), કોર્પોરેટ અફેર્સ મંત્રાલય, વગેરે નિયમનકારોએ ઘડેલા માળખા હેઠળ કાર્યરત સંસ્થાઓમાં રોકાણ કરવા માટેની પણ નથી.

સિક્ચોરિટીઝ માર્કેટ માટેનું નિયમનકારી માળખું

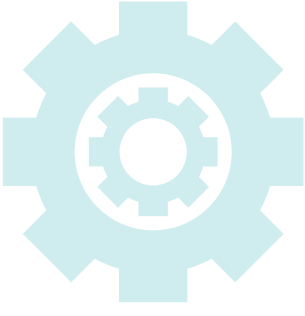

કંપનીઓના શેર, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સનાં યુનિટ્સ, ડેરિવેટિવ્ઝ, વગેરે સિક્ચોરિટીઝની ખરીદી-વેચાણ તથા વ્યવહારોના અને સ્ટોક એક્સચેન્જો, કોમોડિટી ડેરિવેટિવ્ઝ એક્સચેન્જો તથા ડિપોઝિટરીઓના નિયમનનું કાર્ય સેબી એક્ટ, ૧૯૯૨ (સેબી એક્ટ) અને સેબીનાં ધારાધોરણો/પરિપત્રો/માર્ગદર્શિકાઓ/નિર્દેશો મુજબ સિક્ચોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા (સેબી)ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે.

સેબીની સ્થાપના સેબી એક્ટની જોગવાઈઓ અનુસાર ૧૨ એપ્રિલ, ૧૯૯૨ના રોજ કરવામાં આવી હતી. તેને સિક્ચોરિટીઝના રોકાણકારોનાં હિતોનું રક્ષણ કરવાની તથા સિક્ચોરિટીઝ માર્કેટના વિકાસ અને નિયમનની તથા તેને સંબંધિત અન્ય કાર્યો પાર પાડવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે.

આજની તારીખે સિક્ચોરિટીઝ માર્કેટના સંચાલન સંબંધે અસ્તિત્વમાં હોય એવા ચાર કાયદા આ પ્રમાણે છે:

- ૧) સેબી એક્ટ, ૧૯૯૨. આ કાયદો સિક્ચોરિટીઝ માર્કેટના રોકાણકારોનાં હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે, સિક્ચોરિટીઝ માર્કેટના વિકાસ માટે તથા સિક્ચોરિટીઝ માર્કેટના નિયમન માટે સેબીને વૈધાનિક અધિકારો આપે છે.
- ૨) કંપનીઝ એક્ટ, ૨૦૧૩. આ કાયદો સિક્ચોરિટીઝ જારી કરવા, ફાળવવા કે ટ્રાન્સફર કરવા સંબંધિત તથા સિક્ચોરિટીઝના જાહેર ભરણાં (ઇસ્ચૂ) સંબંધિત બાબતોમાં ધારાધોરણો ધરાવે છે.
- ૩) સિક્ચોરિટીઝ કોન્ટ્રેક્ટ્સ (રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૬. આ કાયદો સ્ટોક એક્સચેન્જમાં થતા સિક્ચોરિટીઝના વ્યવહારોને માન્યતા આપવાને લગતી તથા તેમના નિયમન માટેની જોગવાઈઓ ધરાવે છે.
- ૪) ડિપોઝિટરીઝ એક્ટ, ૧૯૯૬. આ કાયદો સિક્ચોરિટીઝ ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપે રાખવાને લગતી તથા તેની માલિકી ટ્રાન્સફર કરવાને લગતી જોગવાઈઓ ધરાવે છે.

સિક્યોરિટીઝ અને સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ એટલે શું?

અ) ઈક્વિટી શેર, જેને રોજબરોજની ભાષામાં ફક્ત શેર કહેવામાં આવે છે આ સાધન કોઈ કંપનીની માલિકીમાં પ્રાપ્ત કરાતો હિસ્સો દર્શાવે છે. કંપનીના શેરમાં રોકાણ કરનાર રોકાણકારને શેરધારક કહેવાય છે, જેમને કંપનીના નફામાંથી આપવામાં આવતા ડિવિડન્ડ સહિતના તમામ કોર્પોરેટ લાભ મેળવવાનો હક હોય છે. આ રોકાણકારને કંપનીની સર્વસાધારણ સભામાં કંપનીને લગતા નિર્ણયો સંબંધે મતદાન કરવાનો અધિકાર પણ મળે છે.

બ) ડેટ સિક્યોરિટીઝ એટલે કંપની અથવા સંસ્થાઓએ રોકાણકાર પાસેથી ધિરાણ લેવા માટે વાપરેલું સાધન. આ ધિરાણ રોકાણકારને પરત કરવાનું હોય છે. ડેટ સિક્યોરિટીઝ ડિબેનચર કે બોન્ડ તરીકે પણ ઓળખાય છે. જે રોકાણકાર ડેટ સિક્યોરિટીઝમાં રોકાણ કરે એમને રોકવામાં આવેલી રકમ (મુદ્દલ) તથા તેના પરનું વ્યાજ મેળવવાનો અધિકાર હોય છે. ડેટ સિક્યોરિટીઝ નિશ્ચિત મુદત માટે જારી કરવામાં આવે છે. એ મુદતના અંતે સિક્યોરિટીઝના જારીકર્તા (ઈસ્યુઅર) તેને વટાવી આપે છે.

ક) ડેરિવેટિવ્ઝ એ નાણાકીય સાધનો હોય છે, જેનું મૂલ્ય શેર, ડેટ સિક્યોરિટીઝ, કોમોડિટીઝ, વગેરે જેવી એસેટના મૂલ્ય પર આધારિત હોય છે. એક્સચેન્જોમાં સોદા પામતાં મુખ્ય ડેરિવેટિવ્ઝમાં ફ્યુચર્સ અને ઓપ્શન્સનો સમાવેશ થાય છે.

ડ) મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ એવો માર્ગ છે, જે અનેક રોકાણકારો પાસેથી એકઠાં કરાયેલા ભંડોળમાંથી વિવિધ નાણાકીય સાધનોમાં રોકાણ કરવા માટેની યોજનાઓ ધરાવે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ શેર, બોન્ડ, મની માર્કેટનાં સાધનો તથા અન્ય એસેટ જેવી સિક્યોરિટીઝમાં રોકાણ કરે છે.

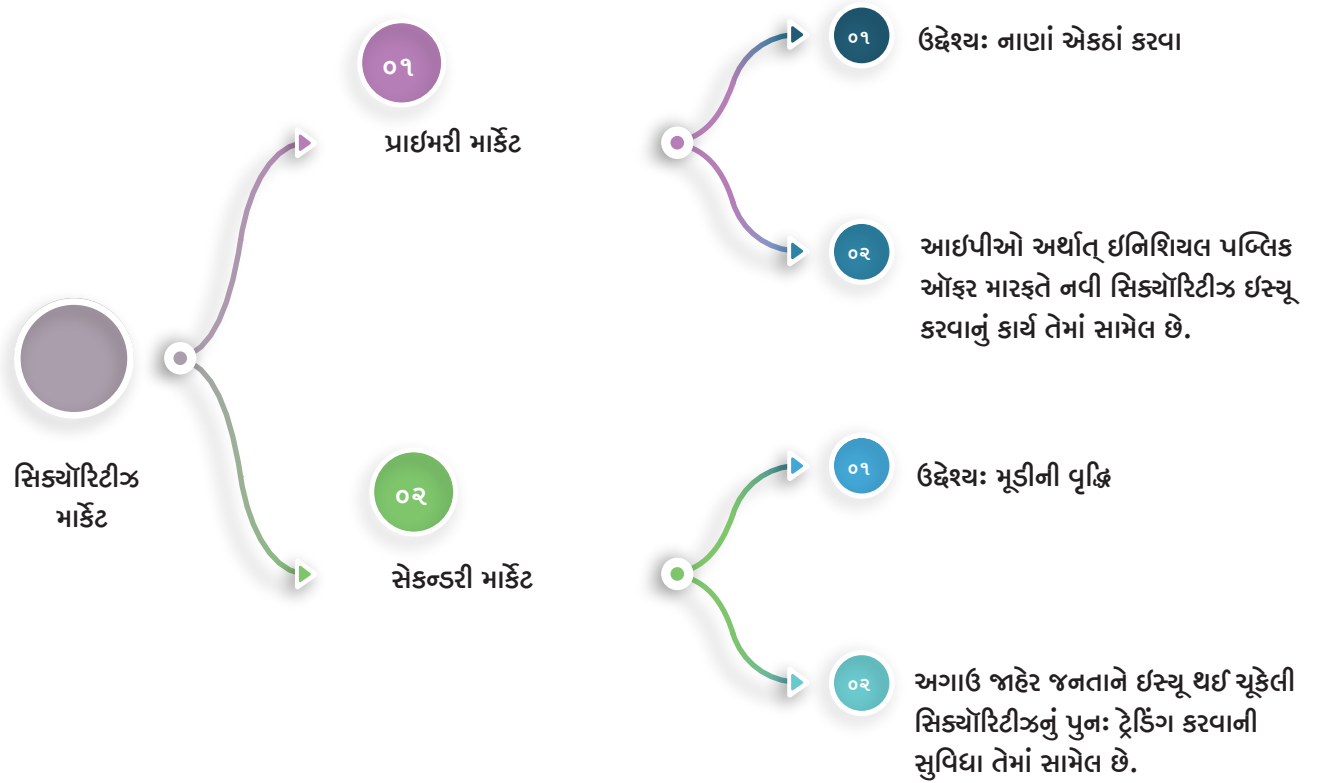
સિક્કોરિટીઝ માર્કેટમાં કંપનીઓ રોકાણકારો (જાહેર જનતા)ને ઈક્વિટી શેર, ડેટ સિક્કોરિટીઝ, વગેરે જેવી સિક્કોરિટીઝ ઇસ્કૂ કરીને ભંડોળ એકઠું કરી શકે છે તથા રોકાણકારો વિવિધ સિક્કોરિટીઝ (શેર, બોન્ડ, વગેરે)ની ખરીદી અને વેચાણ કરી શકે છે. શેર (અર્થાત્ સિક્કોરિટીઝ) જાહેર જનતાને ઇસ્કૂ કર્યા બાદ કંપનીએ માન્યતાપ્રાપ્ત સ્ટોક એક્સચેન્જમાં શેર (અર્થાત્ સિક્કોરિટીઝ) નું લિસ્ટિંગ કરાવવાનું હોય છે. આમ, સિક્કોરિટીઝ માર્કેટ મૂડીબજાર (કેપિટલ માર્કેટ)નો હિસ્સો છે.

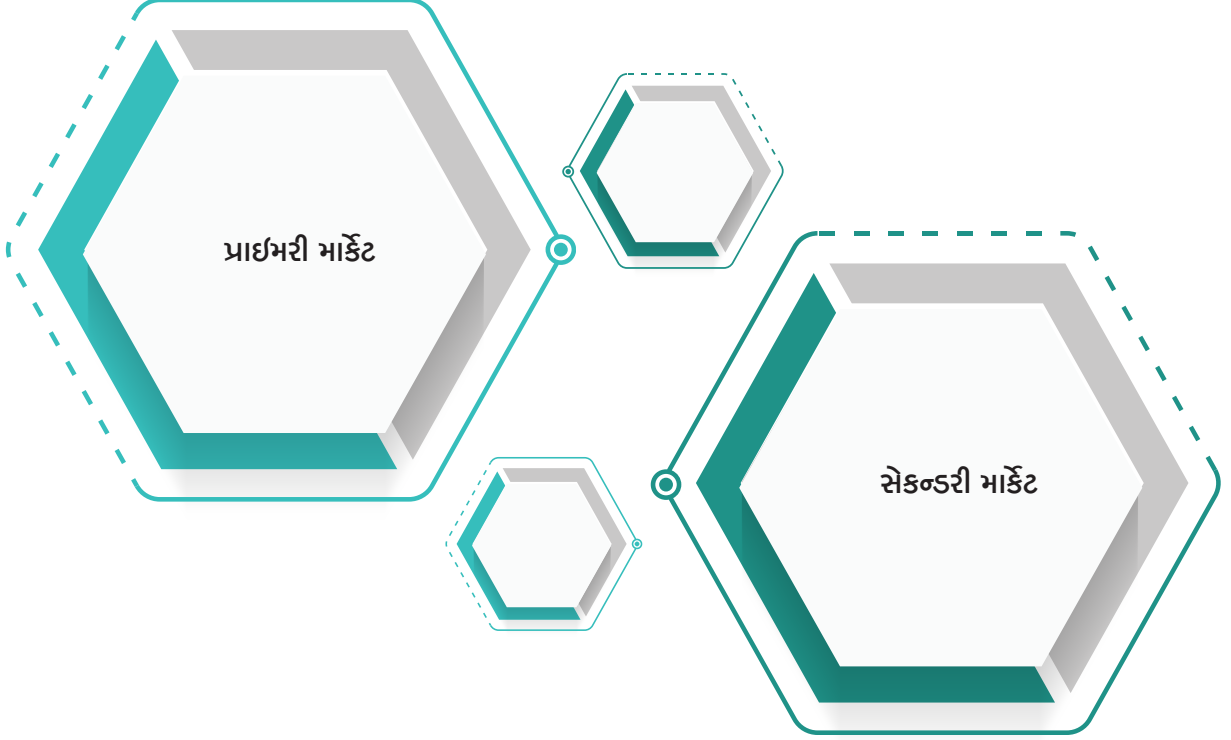
સિક્કોરિટીઝ માર્કેટનું મુખ્ય કાર્ય રોકાણકારોને પોતાની બચતનું રોકાણ કરવા માટેનાં સાધનો પૂરાં પાડવાનું છે. જે કંપનીઓ/સંસ્થાઓને નાણાંની જરૂર હોય તેમની સિક્કોરિટીઝમાં રોકાણકારો રોકાણ કરવા લાગે ત્યારે આ કામ સંપન્ન થાય છે. રોકાણકારે જે સિક્કોરિટીઝમાં રોકાણ કર્યું હોય તેના આધારે એમને વ્યાજ, ડિવિડેન્ડ, મૂડીની વૃદ્ધિ, બોનસ શેર, વગેરે સ્વરૂપે વિવિધ લાભ મળે છે. આવાં રોકાણો દેશના આર્થિક વિકાસમાં યોગદાન આપતાં હોય છે.

સિક્કોરિટીઝ માર્કેટમાં બે પરસ્પર સંકળાયેલાં અને અવિભાજ્ય વિભાગો હોય છે, જે આ મુજબ છે:

પ્રાથમી માર્કેટ અને સેકન્ડરી માર્કેટ

પ્રાથમી માર્કેટ: આ માર્કેટમાં કંપનીઓ/સંસ્થાઓ નવી સિક્યોરિટીઝ (જેમ કે શેર, ડિબેન્યર, બોન્ડ, વગેરે) ઇસ્ક્યૂ કરીને જાહેર જનતા પાસેથી ભંડોળ (મૂડી) એકઠું કરે છે.

સિક્યોરિટીઝ ઇસ્ક્યૂ કરનારી સંસ્થાઓમાં આ બે મુખ્ય પ્રકાર હોય છે:

- કંપનીઓ, જેઓ મુખ્યત્વે ઇક્વિટી સાધન (શેર) અને ડેટ સાધન (બોન્ડ, ડિબેન્યર, વગેરે) ઇસ્ક્યૂ કરે છે.
- સરકાર (કેન્દ્ર સરકાર તથા રાજ્ય સરકારો), જે ડેટ સિક્યોરિટીઝ (ડેટેડ સિક્યોરિટીઝ અને ટ્રેઝરી બિલ્સ) ઇસ્ક્યૂ કરે છે.

પ્રાથમી માર્કેટમાં લવાતા ઇસ્ક્યૂ આ પ્રમાણે છે:

૧

પબ્લિક ઇસ્ક્યૂ:

જાહેર જનતાને સિક્યોરિટીઝ ઇસ્ક્યૂ કરવામાં આવે છે અને જનતામાંથી કોઈ પણ વ્યક્તિ એ ભરણું ભરી શકે છે. ઇક્વિટી શેરના પબ્લિક ઇસ્ક્યૂને આ રીતે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે:

અ) ઇનિશિયલ પબ્લિક ઓફર (આઈપીઓ):

કંપની જાહેર જનતા માટે જ્યારે પહેલી વાર શેર ઇસ્ક્યૂ કરવા માટેનું ભરણું લાવે છે તેને આઈપીઓ કહેવાય છે. આઈપીઓનાં પણ આ પ્રકારે અલગ અલગ સ્વરૂપ હોય છે:

નવા શેરનો ઇસ્ક્યૂ: કંપની જાહેર જનતાને નવા શેર ઇસ્ક્યૂ કરે છે. આ પ્રકારના ભરણામાં એકઠાં થયેલાં રોકાણકારોનાં નાણાં કંપનીને મળે છે. કંપનીએ ઇસ્ક્યૂ લાવતી વખતે જાહેર કરવાનું હોય છે કે એ નાણાંનો ઉપયોગ ક્યાં કરવામાં આવશે.

ઓફર ફોર સેલ: કંપનીમાં પ્રમોટરો, નાણાકીય સંસ્થાઓ કે બીજી કોઈ વ્યક્તિ પહેલેથી શેરધારક હોય એ લોકો જ્યારે પોતાનો હિસ્સો જાહેર જનતાને વેચવા માટે શેર ઓફર કરે તેને ઓફર ફોર સેલ કહેવાય છે. આ પ્રકારના ભરણામાં એકઠાં થયેલાં નાણાં કંપનીને નહીં, પણ શેર વેચનારાઓને મળે છે.

બ) ફોલો ઓન પબ્લિક ઓફર (એફપીઓ):

અગાઉ આઈપીઓ લાવી ચૂકેલી કંપની/ઇસ્ક્યૂઅર જ્યારે જનતા માટે વધુ સિક્યોરિટીઝનું નવું ભરણું લાવે તેને ફોલો ઓન પબ્લિક ઓફર કહેવાય છે.

૨

પ્રેક્વેન્શિયલ ઇસ્ક્યૂ:

આ પ્રકારના ઇસ્ક્યૂમાં નિશ્ચિત રોકાણકારો, જેમ કે પ્રમોટરો, વ્યૂહાત્મક રોકાણકારો, કર્મચારીઓ, વગેરેને સિક્યોરિટીઝ ફાળવવામાં આવે છે.

૩

રાઈટ્સ ઇસ્ક્યૂ:

કંપની પોતાના શેરધારકોને નવા ઇસ્ક્યૂ થનારા શેર માટે અરજી કરવાનો અધિકાર આપે તેને રાઈટ્સ ઇસ્ક્યૂ કહેવાય છે. શેરધારકોને તેમની પાસે પહેલેથી રહેલા શેરની સંખ્યાના આધારે નવા શેર આપવામાં આવે છે.

૪

બોનસ ઇસ્ક્યૂ:

કંપનીના શેરધારકોને તેમની પાસે પહેલેથી રહેલા શેરની સંખ્યાના આધારે કોઈ પણ વધારાની કિંમત ચૂકવ્યા વગર વધારાના શેર આપવામાં આવે તેને બોનસ ઇસ્ક્યૂ કહેવાય છે.

જાહેર જનતા પાસેથી નાણાં ભેગાં કરવા માટે કંપનીઓએ સેબીમાં ઓફર ડોક્યુમેન્ટ જમા કરવું પડે છે. તેને ડ્રાફ્ટ રેડ હેરિંગ પ્રોસ્પેક્ટસ અથવા તો ડ્રાફ્ટ પ્રોસ્પેક્ટસ કહેવાય છે. પ્રોસ્પેક્ટસમાં કંપનીનો ઇતિહાસ, પ્રમોટરોની વિગતો, બિઝનેસનું મોડેલ, કંપનીની નાણાકીય માહિતી, બિઝનેસમાં રહેલાં જોખમો, નાણાં ભેગાં કરવા પાછળનો હેતુ, ઇસ્ક્યૂનાં નિયમો અને શરતો તથા બીજી સંબંધિત માહિતી સમાવી લેવામાં આવે છે, જેથી રોકાણકારો એ કંપનીના શેરમાં રોકાણ કરવા બાબતે માહિતગાર થઈને નિર્ણય લઈ શકે. પ્રાઈમરી માર્કેટમાં ઇસ્ક્યૂ થયેલી સિક્યોરિટીઝનું લિસ્ટિંગ ઇસ્ક્યૂ બંધ થયાની તારીખથી છ (૬) કામકાજ દિવસ (વર્કિંગ ડે)ની અંદર માન્યતાપ્રાપ્ત સ્ટોક એક્સચેન્જમાં કરવામાં આવે છે. લિસ્ટિંગ થયા બાદ એ શેરમાં પુનઃ લે-વેચ થઈ શકે છે.

કંપનીએ ફાળવેલા શેર રોકાણકારના ડિમેટ અકાઉન્ટમાં જમા કરવામાં આવે છે. આ અકાઉન્ટ સેબીમાં નોંધાયેલા ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ (ડીપી) મારફતે ડિપોઝિટરીમાં બનેલું હોય છે. રોકાણકાર સેબીમાં નોંધાયેલા સ્ટોક બ્રોકર (શેરદલાલ) મારફતે સ્ટોક એક્સચેન્જ પર શેરનું વેચાણ કરીને નાણાં પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

ભારતીય પ્રતિભૂતિ ઓર વિનિમય બોર્ડ
Securities and Exchange Board of India

સેકન્ડરી માર્કેટ: પ્રાઈમરી માર્કેટમાં ઇસ્ક્યૂ થયેલી સિક્યોરિટીઝનું સ્ટોક એક્સચેન્જમાં લિસ્ટિંગ થઈ ગયા બાદ રોકાણકારો એ સ્ટોક એક્સચેન્જ પર મારફતે લિસ્ટેડ સિક્યોરિટીઝનાં ખરીદી-વેચાણ કરી શકે છે. સ્ટોક એક્સચેન્જમાં બે મુખ્ય વિભાગો (સેગમેન્ટ) હોય છે - કેશ માર્કેટ સેગમેન્ટ અને ડેરિવેટિવ્ઝ માર્કેટ સેગમેન્ટ.

સિક્યોરિટીઝ માર્કેટની માળખાકીય સંસ્થાઓ તથા ઇન્ટરમીડિયરીઝ કોણ કોણ હોય છે?

માર્કેટની માળખાકીય સંસ્થાઓ: સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં વ્યવહારો (સિક્યોરિટીઝનાં ભરણાં, જરીદી અને વેચાણ) સરળતાથી પાર પડે એ માટેનું માળખું સ્ટોક એક્સચેન્જો, ડિપોઝિટરીઓ તથા ક્લીયરિંગ કોર્પોરેશનો પૂરું પાડે છે. આ સંસ્થાઓને માર્કેટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઇન્સ્ટિટ્યુશન્સ (બજારની માળખાકીય સંસ્થાઓ) કહેવાય છે. સેબીમાં નોંધાયેલી આવી સંસ્થાઓની યાદી આ લિંક પર ઉપલબ્ધ છે: <https://www.sebi.gov.in/intermediaries.html>.

સ્ટોક એક્સચેન્જો નોંધણીકૃત સ્ટોક બ્રોકરો મારફતે અને બજાર નિર્ધારિત ભાવે ઉચિત રીતે સિક્યોરિટીઝની જરીદી અને વેચાણ થાય એ માટે રાષ્ટ્રીય સ્તરનું કોમ્પ્યુટરાઈઝડ સ્કીન આધારિત ટ્રેડિંગ પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડે છે. સેબીની માન્યતા ધરાવતાં સ્ટોક એક્સચેન્જોની યાદી આ લિંક પર ઉપલબ્ધ છે: <https://www.sebi.gov.in/stock-exchanges.html>.

મુખ્ય રાષ્ટ્રવ્યાપી સ્ટોક એક્સચેન્જો છે: બીએસઈ લિમિટેડ (બીએસઈ), નેશનલ સ્ટોક એક્સચેન્જ ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (એનએસઈ) અને મેટ્રોપોલિટન સ્ટોક એક્સચેન્જ ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (એમએસઈ)

ક્લીયરિંગ કોર્પોરેશનો: ક્લીયરિંગ કોર્પોરેશનોનું મુખ્ય કામ સ્ટોક એક્સચેન્જો પર પાર પડેલા સોદાઓની પતાવટ માટેની બાંધધરી આપવાનું છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, દરેક જરીદદારને પોતે જરીદેલી સિક્યોરિટીઝ મળશે અને વેચાણકારને પોતે વેચેલી સિક્યોરિટીઝનાં નાણાં મળશે એવી ખાતરી ક્લીયરિંગ કોર્પોરેશનો આપતાં હોય છે.

Indian Clearing Corporation Limited

ડિપોઝિટરી: જે સંસ્થાઓ પોતાના ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ મારફતે રોકાણકારોની સિક્યોરિટીઝને ડિમેટ/ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપે રાખે છે તથા રોકાણકારોને ડિમેટ સેવાઓ પૂરી પાડે છે તેને ડિપોઝિટરી કહેવાય છે. આપણા દેશમાં નેશનલ સિક્યોરિટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડ (એનએસડીએલ) અને સેન્ટ્રલ ડિપોઝિટરી સર્વિસીસ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ (સીડીએસએલ) નામની બે ડિપોઝિટરી છે. દરેક ડિપોઝિટરીમાં પોતપોતાના નોંધણીકૃત ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ (ડીપી) હોય છે (આ વ્યવસ્થાને બેન્કોની શાખાઓ સાથે સરખાવી શકાય). ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ રોકાણકારોને ડિમેટ અકાઉન્ટ ખોલાવવાની, અકાઉન્ટ ચલાવવાની, શેરનું ડિમેટરિયલાઇઝેશન કરવાની, વગેરે સેવાઓ પૂરી પાડે છે.

માર્કેટ ઇન્ટરમીડિયરીઝ એટલે એવા સહભાગીઓ, જેઓ પ્રાઇમરી અને સેકન્ડરી માર્કેટનું કામકાજ સરળતાથી ચલાવવાનું કાર્ય કરતા હોય. આ માર્કેટ ઇન્ટરમીડિયરીઝ સિક્યોરિટીઝના ખરીદી-વેચાણના સોદાઓ પાર પાડવાની, સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારો કરવાની તથા સિક્યોરિટીઝના સોદાઓને સંબંધિત માહિતી પૂરી પાડવાની પ્રક્રિયામાં સહાયક હોય છે. મહત્વપૂર્ણ કામગીરી બજાવનારા મુખ્ય માર્કેટ ઇન્ટરમીડિયરીઝમાં સ્ટોક બ્રોકરો, ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટો, મર્ચન્ટ બેન્કરો, શેર અને ટ્રાન્સફર એજન્ટો, રજિસ્ટ્રારો, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ બધા ઇન્ટરમીડિયરીઝ સેબીમાં નોંધાયેલા હોય છે. તેમણે રોકાણકારોનાં હિતોનું રક્ષણ કરવાને લગતા નિયમોનું ચુસ્તપણે પાલન કરવાનું હોય છે. સેબીમાં નોંધણીકૃત માર્કેટ ઇન્ટરમીડિયરીઝની યાદી આ લિંક પર ઉપલબ્ધ છે:

<https://www.sebi.gov.in>.

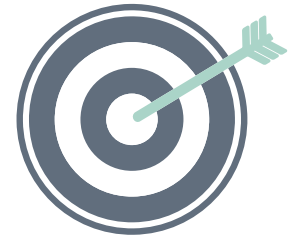
જોકે, રોકાણકારોએ પોતે જેનો સંપર્ક કર્યો ન હોય એવા બિન-નોંધણીકૃત રોકાણ સલાહકારો પાસેથી મળેલી રોકાણને લગતી સલાહ ચકાસણી વગર માની લેવી જોઈએ નહીં. વધુ વિગતો માટે આ પુસ્તિકાના પરિશિષ્ટ - ૩માં આપવામાં આવેલી વિગતો વાંચી જવા વિનંતી.

રોકાણના પાયાના સિદ્ધાંતો

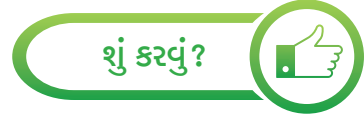
સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ શરૂ કરતાં પહેલાં તમારે પોતાના રોકાણનાં લક્ષ્યો તથા જોખમ સહન કરવાની પોતાની ક્ષમતા વિશે પૂરેપૂરી સમજ કેળવી લેવી જરૂરી છે. રોકાણનો દરેક નિર્ણય પોતાની આવશ્યકતાઓ તથા પ્રાથમિકતાઓ અનુસાર હોવો જોઈએ. દા.ત. તમે વધુ જોખમ લીધા વગર સ્થિરતાપૂર્વક વળતર આપનારી પ્રોડક્ટમાં રોકાણ કરવા તૈયાર છો કે પછી થોડું વધારે જોખમ લઈને વધુ વળતર આપનારી પ્રોડક્ટમાં રોકાણ કરવા ઈચ્છો છો એ બાબતે તમારા વિચારો સ્પષ્ટ હોવા જોઈએ. રોકવામાં આવેલી રકમમાં ઘટાડો થવાનું જોખમ અને વધારો થવાની શક્યતા દરેક રોકાણમાં હોય છે. દા.ત. તમે ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગની કંપનીના શેરમાં રોકાણ કર્યું હોય તો એ ઉદ્યોગમાં વેચાણના આંકડાઓમાં થતી ચડ-ઉતર તમારા રોકાણ પર અસર કરી શકે છે.

પોતાનાં લક્ષ્યો નિશ્ચિત કરી લીધાં બાદ અને જોખમ ખમવાની પોતાની ક્ષમતાનો અંદાજ કાઢી લીધા બાદ જ રોકાણની રકમ નક્કી કરવી અને સાથે સાથે રોકાણનો સમયગાળો પણ નક્કી કરી લેવો. દરેક રોકાણકારની જોખમ સહન કરવાની ક્ષમતા અલગ અલગ હોય છે અને તેનો આધાર દરેકનાં લક્ષ્યો તથા દરેકની ઉંમર પર હોય છે.

રોકાણકારોને પોતાનાં અધિકારો અને જવાબદારીઓ વિશે પૂરતી માહિતી હોવી જરૂરી છે. તેમણે રોકાણ કરતી વખતે શું કરવું અને શું કરવું નહીં એ વિશેના દસ્તાવેજો સેબી, સ્ટોક એક્સચેન્જો અને ડિપોઝિટરીઓની વેબસાઇટ પર ઉપલબ્ધ છે. સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ કરતી વખતે શું કરવું અને શું કરવું નહીં તેના વિશેની જાણકારી આ પુસ્તિકાના પરિશિષ્ટ - ૧માં આપવામાં આવી છે. એ ઉપરાંત, રોકાણકારોનાં અધિકારો અને જવાબદારીઓ વિશેની માહિતી આ પુસ્તિકાના પરિશિષ્ટ - ૨માં આપવામાં આવી છે.

રોકાણકારોએ કોઈ પણ કંપનીના શેરમાં રોકાણ કરવાનો નિર્ણય પૂરતી સમજદારીથી લેવો જોઈએ. તેમણે કંપનીનાં ડિસ્ક્લોઝર, તેના પ્રમોટરો, પ્રોજેક્ટની વિગતો, નાણાકીય વિગતો, વગેરે જેવી તમામ માહિતી વાંચી-સમજી લેવી જોઈએ. આ વિગતો સ્ટોક એક્સચેન્જોની વેબસાઇટ પર ઉપલબ્ધ હોય છે.

સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ કરવા માટે રોકાણકારો સેબીમાં નોંધણીકૃત રોકાણ સલાહકારોની પણ મદદ લઈ શકે છે. આવા સલાહકારોની યાદી આ લિંક પર ઉપલબ્ધ : <https://www.sebi.gov.in>

જો કે, રોકાણકારોએ પોતે જેનો સંપર્ક કર્યો ન હોય એવા બિન-નોંધણીકૃત રોકાણ સલાહકારો પાસેથી મળેલી રોકાણને લગતી સલાહ ચકાસણી વગર માની લેવી જોઈએ નહીં. વધુ વિગતો માટે આ પુસ્તિકાના પરિશિષ્ટ - ૩માં આપવામાં આવેલી વિગતો વાંચી જવા વિનંતી.

૫

સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં કરાતા રોકાણમાં રહેલાં મુખ્ય જોખમો

માર્કેટ રિસ્ક કે સિસ્ટમેટિક રિસ્ક (બજારસંબંધી જોખમ): સિક્યોરિટીઝની એકંદર કામગીરી અને દેશના અર્થતંત્રની સ્થિતિને લાગુ થતાં પરિબલોને લીધે રોકાણો પર જે જોખમ લાગુ પડે તેને માર્કેટ રિસ્ક કહેવાય છે.

અનસિસ્ટમેટિક જોખમ (કંપની/ઉદ્યોગમાં રહેલું જોખમ): અનસિસ્ટમેટિક રિસ્ક એટલે કોઈ કંપની કે ઉદ્યોગ સાથે સંકળાયેલું જોખમ.

કુગાવાસંબંધી જોખમ (ઇન્ફ્લેશન રિસ્ક): કુગાવાસંબંધી જોખમને પરચેઝિંગ પાવર રિસ્ક પણ કહેવાય છે. કુગાવાને લીધે ખરીદશક્તિ ઘટી જવાને લીધે સમય જતાં રોકાણોમાંથી મળનારાં નાણાંનું મૂલ્ય ઘટી જાય એવી શક્યતાને કુગાવાસંબંધી જોખમ કહેવાય છે.

પ્રવાહિતાનું જોખમ (લિક્વિડિટી રિસ્ક): જો રોકાણને જ્યારે જોઈએ ત્યારે છૂટું કરી શકાય નહીં ત્યારે ઊભું થતું જોખમ એટલે પ્રવાહિતાનું જોખમ.

બિઝનેસસંબંધી જોખમ: કામકાજની બાબતે અથવા બજારની કે નાણાકીય પરિસ્થિતિને કારણે પ્રતિકૂળ સંજોગો ઊભા થાય ત્યારે કંપનીના બિઝનેસને નુકસાન થઈ શકે છે અથવા તો કામકાજ બંધ થઈ શકે છે. આ જોખમને બિઝનેસસંબંધી જોખમ કહેવાય છે.

ભાવચંચળતાનું જોખમ (વોલેટિલિટી રિસ્ક): કંપનીના સ્ટોકના ભાવમાં સમય જતાં વધ-ઘટ થાય તેને ભાવચંચળતાનું જોખમ ઊભું થાય છે.

ચલણસંબંધી જોખમ (કરન્સી રિસ્ક): રોકાણકારે વિદેશી ચલણમાં કે તેને લગતાં રોકાણનાં સાધનોમાં રોકાણ કર્યું હોય ત્યારે વિદેશી ચલણના વિનિમય દરમાં થનારી વધ-ઘટને પગલે ચલણસંબંધી જોખમ ઊભું થાય છે.

જોખમ કઈ રીતે ઘટાડવું?

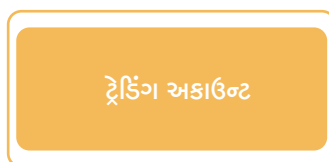
રોકાણકાર અનેક રીતે જોખમો ઘટાડવાનો પ્રયત્ન કરી શકે છે. એમાંનો એક રસ્તો રોકાણને અલગ અલગ એસેટમાં અને અલગ અલગ કંપનીમાં રોકવાનો છે. આ વ્યૂહને એસેટ એલોકેશન કહેવામાં આવે છે.

અકાઉન્ટ ખોલાવવાની પ્રક્રિયા

સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ કરવા પૂર્વેની જરૂરિયાતો

ઈક્વિટી શેરમાં રોકાણ કરવા પહેલાં રોકાણકારે આ પ્રમાણેનાં ત્રણ અકાઉન્ટ ખોલાવવાં પડે છે:

અ) બેંક અકાઉન્ટ

બ) સેબીની માન્યતા ધરાવતા સ્ટોક એક્સચેન્જના નોંધણીકૃત સ્ટોક બ્રોકર પાસે ટ્રેડિંગ અકાઉન્ટ કે ડ્રોકિંગ અકાઉન્ટ ખોલાવવાનું હોય છે. સ્ટોક એક્સચેન્જ પર સિક્યોરિટીઝની ખરીદી અને વેચાણ માટે આ અકાઉન્ટનો ઉપયોગ થાય છે. ટ્રેડિંગ અકાઉન્ટ ખોલાવવા માટે રોકાણકારે આવશ્યક ફોર્મ 'નો ચોર ક્લાયન્ટ' (કેવાયસી) દસ્તાવેજો સાથે સુપરત કરવાનું હોય છે.

અકાઉન્ટ ખોલાવવા માટેનું ફોર્મ ભરતી વખતે આ તકેદારી રાખવી:

- ▶ કયા એક્સચેન્જમાં ટ્રેડિંગ કરવાનું તમે પસંદ કરો છો એ દર્શાવીને તમારે પોતાની સહી કરવી.
- ▶ તમારા અકાઉન્ટને લાગુ પડનારા તમામ ચાર્જ્સ/ફી/બ્રોકરેજ (દલાલી)ની કાળજીપૂર્વક નોંધ લેવી અને તેનો હિસાબ રાખવો.
- ▶ તમે કયા સેગમેન્ટ (કેશ, ફ્યુચર્સ એન્ડ ઓપ્શન્સ, કરન્સી ડેરિવેટિવ્ઝ કે બીજા કોઈ)માં ટ્રેડ કરવા માગો છો એ નક્કી કરો. ડેરિવેટિવ્ઝમાં ટ્રેડિંગ કરવા માટે ડેરિવેટિવ પ્રોડક્ટ્સની સંપૂર્ણ જાણકારી હોવી આવશ્યક છે.
- ▶ અકાઉન્ટ ખોલાવવા માટેના ફોર્મમાં તમારું ઈ-મેઇલ એડ્રેસ અને મોબાઇલ નંબર લખવાં જોઈએ, કારણ કે બ્રોકર અને સ્ટોક એક્સચેન્જ તમારા સંપર્કની આ વિગતોના આધારે તમારા ટ્રેડિંગને લગતી માહિતી આપી શકે. આ માહિતી તમને મળે એ અગત્યનું હોય છે.
- ▶ અકાઉન્ટ ખોલાવવા માટે ભરાયેલા ફોર્મની એક નકલ તમારા રેકર્ડમાં હોવી ઘટે. આથી એ નકલ તમારે બ્રોકર પાસેથી મેળવી લેવી.

અકાઉન્ટ ખોલાવવા માટેની પ્રક્રિયા: નો ચોર કલાયન્ટ (કેવાયસી) પ્રક્રિયા

ડિમેટ/ટ્રેડિંગ/બેન્ક અકાઉન્ટ ખોલાવતી વખતે તમારે નો ચોર કલાયન્ટ (કેવાયસી) દસ્તાવેજો સુપરત કરવા જરૂરી છે. કેવાયસીનો અર્થ શું છે અને એ ફરજિયાત કેમ છે એ સમજાવે:

પ્રિવેન્શન ઓફ મની લોન્ડરિંગ એક્ટ, ૨૦૦૨ તથા તેની હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર કેવાયસી કરાવવું ફરજિયાત છે. ડિમેટ/ટ્રેડિંગ/બેન્ક અકાઉન્ટ ખોલાવતી વખતે ગ્રાહકે ઓળખ અને સરનામાના પુરાવા તરીકે સત્તાવાર રીતે વૈધ દસ્તાવેજો સુપરત કરવાના હોય છે. આ દસ્તાવેજો કેવાયસીની જરૂરિયાતનો હિસ્સો છે. રોકાણકાર પેન કાર્ડ/ચુઆઈડીએઆઈ-આધાર/પાસપોર્ટ/મતદાર ઓળખપત્ર/ડ્રાઇવિંગ લાઇસન્સ, વગેરે જેવા નિર્ધારિત દસ્તાવેજો મારફતે ઓળખ અને સરનામાના પુરાવા આપી શકે છે. કેવાયસી ફોર્મ ભરાઈ ગયા બાદ ગ્રાહકનો વિશેષ કેવાયસી આઈડેન્ટિફિકેશન નંબર (કેઆઈએન) બને છે, જેની જાણ ગ્રાહકને એસએમએસ/ઈ-મેઇલ મારફતે કરવામાં આવે છે. કેવાયસી એક વખત જ કરાવવાનું હોય છે, જે તમામ ઇન્ટરમીડિયરીઝના ઉપયોગ માટે વૈધ (વેલિડ) હોય છે. સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં તમારે બીજા કોઈ ઇન્ટરમીડિયરી પાસે ખાતું ખોલાવવું હોય તો એ પ્રક્રિયા ફરીથી કરવી પડતી નથી.

ઈ-કેવાયસી

રોકાણકારો યુઆઈડીએઆઈ-આધાર/ડિજિલોકરનો ઉપયોગ કરીને ઈ-કેવાયસી દ્વારા કેવાયસીની પ્રક્રિયા પૂરી કરી શકે છે.

સ્ટોક બ્રોકરની વેબસાઈટ પર અકાઉન્ટ ખોલાવવા માટેની વિગતો ભરો.

ઓળખના અને સરનામાના પુરાવા તરીકે ફરજિયાત દસ્તાવેજોની સ્કેન કરેલી નકલ સુપરત કરો.

વિડિયો કૉલ દ્વારા ઇન પર્સન વેરિફિકેશન (આઈપીવી) પ્રક્રિયા પૂરી કરો.

દસ્તાવેજો પર ડિજિટલી સહી કરો.

અકાઉન્ટ સક્રિય થઈ જશે.

નોંધ

- સહી કરતાં પહેલાં બધા જ દસ્તાવેજો કાળજીપૂર્વક વાંચી અને સમજી લો.
- કોઈ પણ કોરા કાગળ પર સહી કરવી નહીં.
- અકાઉન્ટ ખોલાવવા માટેની કિટની અનુસૂચિમાં જણાવાયેલી 'શું કરવું અને શું નહીં'ની વિગતો હંમેશાં ધ્યાનમાં રાખવી.
- બેન્કમાં, ડિપોઝિટરી પાસે અને સ્ટોક બ્રોકર પાસે તમારો મોબાઇલ નંબર અને ઈ-મેઇલ એડ્રેસ નોંધાવાયેલાં હોય તેની તકેદારી લેવી. આ બાબત અગત્યની છે, કારણ કે તમારા અકાઉન્ટમાં થનારા સોદાવ્યવહારો બાબતે તમને એ જ મોબાઇલ નંબર અને ઈ-મેઇલ એડ્રેસ પર એસએમએસ અને ઈ-મેઇલ મોકલવામાં આવશે.

બેઝિક સર્વિસ ડિમેટ અકાઉન્ટ (બીએસડીએ)

બેઝિક સર્વિસ ડિમેટ અકાઉન્ટ (બીએસડીએ):

તમામ ડિપોઝિટરી મળીને માત્ર એક જ ડિમેટ અકાઉન્ટ ધરાવતા હોય અને જેમની ડેટ સિક્યોરિટીઝ અને તેના સિવાયની સિક્યોરિટીઝનું રોકાણ ર-ર લાખ કરતાં વધારે ન હોય એવી વ્યક્તિઓને આ પ્રકારની ડિમેટ અકાઉન્ટની સુવિધા આપવામાં આવે છે.

બીએસડીએ માટેના ઍન્યુઅલ મેન્ટેનન્સ ચાર્જ્સ (એએમસી) આ પ્રમાણે છે:

સિક્યોરિટીનો પ્રકાર	હોલ્ડિંગનું મૂલ્ય	ચાર્જ્સ
ડેટ સિવાયની સિક્યોરિટીઝ માટે	રૂ. ૫૦,૦૦૦ સુધી	એએમસી લાગુ થતો નથી
	રૂ. ૫૦,૦૦૧થી રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ સુધી	રૂ. ૧૦૦ સુધી
ડેટ સિક્યોરિટીઝ માટે	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ સુધી	એએમસી લાગુ થતો નથી
	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૧થી રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ સુધી	રૂ. ૧૦૦ સુધી

આ સંબંધેના નવીનતમ નિયમો માટે સંબંધિત ડિપોઝિટરી અથવા સેબીની વેબસાઇટ પર ઉપલબ્ધ માહિતી તપાસી લેવા વિનંતી.

ઉપર જણાવેલાં ત્રણ અકાઉન્ટ (એટલે કે બેંક અકાઉન્ટ, ડિમેટ અકાઉન્ટ અને ટ્રેડિંગ અકાઉન્ટ)ના સમૂહને 'ટ્રી ઇન વન અકાઉન્ટ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. રોકાણકારો આ ત્રણે અકાઉન્ટ અલગ અલગ ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ/બ્રોકર/સંસ્થા પાસે ખોલાવી શકે છે અથવા ત્રણે અકાઉન્ટ ખોલાવવાની સુવિધા ધરાવતા કોઈ એક ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ/બ્રોકર/સંસ્થા પાસે જઈ શકે છે.

સેબીમાં નોંધાયેલી સ્ટોક બ્રોકર્સ અને ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ્સની યાદી સેબીની સત્તાવાર વેબસાઇટ પરથી અથવા તો સંબંધિત સ્ટોક એક્સચેન્જ કે ડિપોઝિટરીની વેબસાઇટ પરથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

૧૦

પાવર ઓફ એટર્ની

પાવર ઓફ એટર્ની ખૂબ જ મહત્વનો દસ્તાવેજ છે, કારણ કે તમારાં અકાઉન્ટ અને નાણાં સાચવવાનો તથા તેનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર તેના દ્વારા બીજી વ્યક્તિને આપવામાં આવે છે. સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં સ્ટોક બ્રોકર અને/અથવા ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટને ગ્રાહકનું ડિમેટ અને બેંક અકાઉન્ટ ચલાવવા માટેનો અધિકાર આપવામાં આવે છે. આમ કરવા પાછળનો ઉદ્દેશ્ય શેરની ડિલિવરી તથા નાણાંનાં પે-ઇન/પે-આઉટ સરળતાપૂર્વક કરવાનો હોય છે. સેબીની માર્ગદર્શિકા મુજબ સ્ટોક બ્રોકર/ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટની તરફેણમાં ચોક્કસ સ્વરૂપમાં પાવર ઓફ એટર્ની બનાવવામાં આવે છે.

સેબીની માર્ગદર્શિકા કહે છે કે ગ્રાહકે પાવર ઓફ એટર્ની કરાવવાનું ફરજિયાત નથી. એ સંપૂર્ણપણે સ્વૈચ્છિક બાબત છે. જો ગ્રાહકને લાગે કે પાવર ઓફ એટર્ની કરાવવાનું પોતાના લાભમાં છે, તો તેઓ એ બનાવડાવી શકે છે. પાવર ઓફ એટર્ની કોઈ પણ ઘડીએ બંધ કરાવી શકાય છે.

ગ્રાહકે પાવર ઓફ એટર્ની મારફતે અધિકાર આપ્યા ન હોવા છતાં જો સ્ટોક બ્રોકરે ગ્રાહકના ખાતામાં શેર ટ્રાન્સફર કરાવ્યા હોય તો તરત જ સ્ટોક બ્રોકરની સામે એ મુદ્દો ઉપસ્થિત કરીને તેનો હલ લાવવો જોઈએ. જો તેમની પાસેથી કોઈ હલ નીકળે નહીં અથવા જો ગ્રાહકને સંતોષ થાય એવો હલ નીકળે નહીં તો ડિપોઝિટરી/એક્સચેન્જ પાસે એ મુદ્દો ઉપસ્થિત કરવો જોઈએ.

જો તમે સ્ટોક બ્રોકર/ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટની તરફેણમાં પાવર ઓફ એટર્ની કરાવવા માગતા હો તો સેબી/સ્ટોક એક્સચેન્જ/ડિપોઝિટરીઓએ પોતપોતાની સત્તાવાર વેબસાઇટ પર મૂકેલી માર્ગદર્શિકા વાંચી લેવી.

માર્ગદર્શિકા:

<https://www.sebi.gov.in/>

૧૧

નોમિનેશન

નોમિનેશન એ એક એવી સુવિધા છે જે વ્યક્તિગત રોકાણકારને તે વ્યક્તિનું નામાંકન કરવા સક્ષમ બનાવે છે, જે રોકાણકારના મૃત્યુની સ્થિતિમાં રોકાણકારના ડિમેટ ખાતામાં રહેલી સિક્યોરિટીઝ અથવા રિડમ્પશનની રકમ (મ્યુચ્યુઅલ ફંડ યુનિટ્સના સંદર્ભમાં)નો દાવો કરી શકે.

સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં હું રોકાણ કઈ રીતે કરી શકું?

૧૨

પ્રાઈમરી માર્કેટ મારફતે મૂડીરોકાણ

જ્યારે એક ઇસ્ચૂઅર કંપની સામાન્ય પબ્લિક ઓફર મારફત શેર્સ ઇસ્ચૂ કરે ત્યારે તમે જરૂરી અરજી ફોર્મ ભરીને શેર્સ માટેની અરજી કરી શકો છો. સિક્યોરિટીઝ ઇસ્ચૂ કરવા માટે ઇસ્ચૂઅર કંપનીએ કેટલાક નિયમો, નિયમનો વગેરેનું પાલન કરવું પડે છે. નક્કી કરાયેલા નિયમો અને નિયમનો પ્રમાણે શેર્સની ફાળવણી કરવામાં આવશે. તમને ફાળવવામાં આવેલા શેર્સ તમારા ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ પાસે રખાયેલા ખાતામાં ડિમેટરૂપે જમા કરવામાં આવશે. રોકાણકાર તેને પછીથી ફિઝિકલ ફોર્મમાં ફેરવવાનો વિકલ્પ પણ ધરાવે છે. પબ્લિક ઇસ્ચૂ બંધ થયાના છ કામકાજ દિવસમાં ફાળવવામાં આવેલા શેર્સ માન્યતાપ્રાપ્ત સ્ટોક એક્સચેન્જમાં લિસ્ટ કરવામાં આવે છે, જ્યાં તેનું ટ્રેડિંગ થાય છે.

વિશેષ નોંધ:

સેબીની છેલ્લામાં છેલ્લી માર્ગદર્શિકા પ્રમાણે તમે ફિઝિકલ કે ડિમેટ ફોર્મમાં શેર્સ હોલ્ડ કરી શકો છો. જો કે, ૧ એપ્રિલ, ૨૦૧૯થી સિક્યોરિટીઝ ડિમેટ ફોર્મમાં જ ટ્રાન્સફર કરી શકાય છે, એટલા માટે એ સલાહભર્યું છે કે ડિમેટ અકાઉન્ટ ખોલાવવું અને તેમાં બધી સિક્યોરિટીઝ ડિમેટ ફોર્મમાં હોલ્ડ કરવી. જોકે, શેર્સ કાનૂની વારસદારોને વારસા કે ઉત્તરાધિકારરૂપે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હોય તો તેને આ નિયમ લાગુ નહીં પડે.

પ્રાઇમરી માર્કેટમાં મૂડીરોકાણની પ્રક્રિયા

પબ્લિક ઇસ્ચૂ દરમિયાન તમે ઇસ્ચૂ ખુલ્લો હોય ત્યારે પબ્લિક ઓફર/ઇસ્ચૂ દરમિયાન કંપનીમાંથી જ કંપનીના શેર્સની સીધી ખરીદી કરી શકો છો. આ માટે તમારે ઇસ્ચૂ ખુલ્લો હોય ત્યારે અરજી ફોર્મ ભરવાનું અને તેની રકમની ચુકવણી કરવાની. અરજી ફોર્મમાં તમારે નામ, સરનામું, અરજી કરેલા શેર્સની સંખ્યા, બેંક ખાતાની વિગતો, જે ડિમેટ ખાતામાં શેર્સ જમા કરવાના હોય એની વિગત વગેરે ભરવાની હોય છે.

રોકાણકારો કે જેમને આઈપીઓમાં અરજી કરવી હોય તેઓ એપ્લિકેશનનાં નાણાંની ચુકવણીની ચંત્રણા એપ્લિકેશન સર્પોર્ટેડ બાય બ્લોક અમાઉન્ટ (આસ્બા) અને યુનિફાઈડ પેમેન્ટ ઇન્ટરફેસ (યુપીઆઈ) દ્વારા પણ કરી શકે છે. (આ પુસ્તિકામાં પછીના પ્રકરણમાં આ અંગે વિગતવાર માહિતી આપવામાં આવી છે). એવા કિસ્સામાં રોકાણકારોએ ઓનલાઇન ફોર્મ ભરવાનું રહે છે, જેમાં તેમણે તેમની પસંદ પ્રમાણે શેર્સની અરજી કરવાની રહે છે. જેના માટે રોકાણકારોએ અરજી કરી છે તેટલા શેરની રકમ રોકાણકારના બેંક ખાતામાં બ્લોક થઈ જાય છે. આઈપીઓના લિસ્ટિંગની આખી પ્રક્રિયા ઇસ્ચૂ બંધ થયાના છ (૦૬) કામકાજ દિવસમાં પૂરી થઈ જાય છે. જે રોકાણકારોને શેર્સ ઇસ્ચૂ કરવામાં આવે છે તેમના ડિમેટ ખાતામાં શેર્સ જમા થાય છે અને રોકાણકારના બેંક ખાતામાંથી એ શેરોની રકમ ઉધારાય છે. જો શેર્સ ફાળવવામાં ન આવ્યા હોય તો બેંક ખાતામાં બ્લોક કરાયેલી રકમ છૂટી કરવામાં આવે છે, જેથી એ રકમનો અન્ય ઉપયોગ થઈ શકે.

ખાસ ચેતવણી:

- કંપનીના શેર્સમાં રોકાણ કરતાં પહેલાં કંપનીના પ્રોસ્પેક્ટસ/રેડ હેરિંગ પ્રોસ્પેક્ટસ/ઓફર ડોક્યુમેન્ટને કાળજીપૂર્વક વાંચો.
- પબ્લિક ઇસ્ચૂમાં શેર્સ માટે અરજી કરતી વખતે શેર્સના ભાવ અને સંખ્યા કાળજીપૂર્વક લખો.
- શેર્સ માટે કરેલી અરજીમાંના ભાવની નોંધ રાખો.
- બજારના સેન્ટિમેન્ટના આધારે રોકાણ ન કરો, એના બદલે કંપનીનું વિશ્લેષણ કરી સમજદારીપૂર્વક રોકાણ કરો.

એપ્લિકેશન સપોર્ટેડ બાય બ્લોકડ અમાઉન્ટ (આસ્બા)

રોકાણકારો હવે આસ્બા મારફત આઈપીઓમાં રોકાણ કરી શકે છે. આસ્બા હેઠળ જેટલા શેર્સ માટે અરજી કરી હોય એટલા શેર્સનાં નાણાંની રકમ તમારા ખાતામાં બ્લોક કરી રાખવામાં આવે છે, પરંતુ તે શેરોની ફાળવણી સુધી તમારા ખાતામાં જ રહે છે. શેરોની ફાળવણી થાય ત્યારે જરૂરી રકમ તમારા ખાતામાં ઉઘારવામાં આવે છે. બ્લોક કરાયેલી રકમ પર વ્યાજ મળવાનું ચાલુ રહે છે અને ફાળવણી ન કરાઈ હોય એવા કિસ્સામાં રિફંડની આવશ્યકતા રહેતી નથી. આમ, આઈપીઓમાં અરજી કરવા માટે ખરેખર ચેક મોકલવાને બદલે હવે એપ્લિકેશન સપોર્ટેડ બાય બ્લોકડ અમાઉન્ટ (આસ્બા) દ્વારા અરજી કરી શકાય છે. આ સુવિધા કલેક્ટિંગ બેન્કોની કેટલીક શાખાઓ દ્વારા ઉપલબ્ધ કરવામાં આવે છે. આવી બેન્કોની સૂચિ સેબીની વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે. રોકાણકારો હવે ચુકવણીની પદ્ધતિ તરીકે યુનિફાઈડ પેમેન્ટ ઇન્ટરફેસ (યુપીઆઈ)નો ઉપયોગ કરીને આઈપીઓમાં રોકાણ કરી શકે છે. યુપીઆઈનો ઉપયોગ કરીને રોકાણ કરવાની પ્રક્રિયા પરિશિષ્ટ-૪માં સમજાવાઈ છે.

સેકન્ડરી માર્કેટ મારફતે મૂડીરોકાણ

તમે માન્ય સ્ટોક એક્સચેન્જના સ્ટોક બ્રોકર પાસે ટ્રેડિંગ/બ્રોકિંગ ખાતું ખોલાવી લીધા બાદ સ્ટોક એક્સચેન્જમાં સ્ટોક બ્રોકર દ્વારા કોઈ પણ કંપનીના શેર ખરીદી અથવા વેચી શકો છો. તમે તમારા બ્રોકર દ્વારા સિક્યોરિટીઝની ખરીદી અથવા વેચાણ માટેનો ઓર્ડર બ્રોકરની વેબસાઈટ પર જઈને ઓનલાઈન ટ્રેડિંગ અકાઉન્ટનો ઉપયોગ કરીને, ફોન દ્વારા, બ્રોકરની ઓફિસે જઈને અથવા સ્ટોક બ્રોકરની અધિકૃત વ્યક્તિઓ મારફત આપી શકો છો.

ઓર્ડર આપવાના વિકલ્પો:

સાવધાની:

- શેર્સની ખરીદી કે વેચાણ સેબીમાં નોંધાયેલા બ્રોકર કે અધિકૃત વ્યક્તિ મારફતે જ થવા જોઈએ.
- સેકન્ડરી માર્કેટમાં ટ્રેડિંગ કરતી વખતે બ્રોકરે આપેલા ઓર્ડર્સનો હંમેશાં રેકર્ડ રાખો.

૧૬

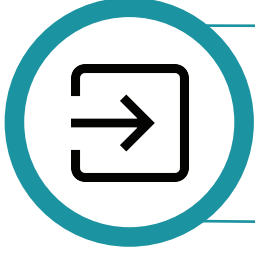
ટ્રેડિંગના દિવસો અને ટ્રેડિંગ સેટલમેન્ટ સાઈકલ

સપ્તાહના (શનિવાર અને રવિવાર તેમ જ એક્સચેન્જ દ્વારા જાહેર કરાયેલી રજાઓ સિવાય) બધા દિવસે સ્ટોક એક્સચેન્જમાં ટ્રેડિંગ થાય છે. શેર્સની ખરીદીના કિસ્સામાં તમારે સંબંધિત પે-ઈન પહેલાં તમારા સ્ટોક બ્રોકરના બેંક ખાતામાં (મોટે ભાગે, બ્રોકરે તમારા ઓર્ડરને પાર પાડ્યો છે એની પુષ્ટિ બાદ તરત જ) ચુકવણી કરવાની રહેશે. એ જ રીતે શેર્સના વેચાણના કિસ્સામાં તમારે સંબંધિત પતાવટ માટેના પે-ઈન દિવસ પૂર્વે બ્રોકરના કિમેટ ખાતામાં શેર્સની કિલિવરી કરવી પડશે.

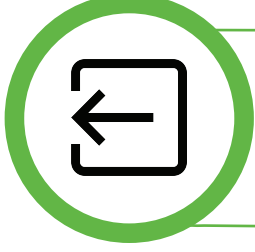

પે-ઈન કે અને પે-આઉટ કે શું છે?

પે-ઈન કે એ દિવસ છે, જે દિવસે બ્રોકર્સ એક્સચેન્જના ક્લીયરિંગ કોર્પોરેશનને પેમેન્ટ અથવા સિક્યોરિટીઝની કિલિવરી કરે છે. પે-આઉટ કે એ દિવસ છે, જે દિવસે ક્લીયરિંગ કોર્પોરેશન બ્રોકર્સને પેમેન્ટ કરે છે અથવા સિક્યોરિટીઝની કિલિવરી આપે છે. સેટલમેન્ટ સાઈકલ ટી+૨ રોલિંગ સેટલમેન્ટ આધારે ૧ એપ્રિલ, ૨૦૦૩થી અમલી છે (જેમાં ટી એટલે ટ્રેડિંગ દિવસ. ઉદાહરણ તરીકે જો સોમવારે સોદો કરવામાં આવ્યો હોય તો તેનું સેટલમેન્ટ (એ ટ્રેડિંગ દિવસ ગણતરીમાં લઈને) બુધવારે કરવામાં આવશે. સ્ટોક એક્સચેન્જ ટી+૨ ધોરણે પતાવટ થાય એનું ખાસ ધ્યાન રાખો છે.

પે-ઇન: બ્રોકર્સના ખાતામાંથી ભંડોળ/સિક્યોરિટીઝ એક્સચેન્જના ખાતામાં ટ્રાન્સફર થાય અને પે-ઇન કહેવાય છે.

પે-આઉટ: સિક્યોરિટીઝના સોદા બાદ બ્રોકર્સના ખાતામાંથી ભંડોળ/સિક્યોરિટીઝ કલાયન્ટના ખાતામાં ટ્રાન્સફર થાય તેને પે-આઉટ કહેવાય છે.

આટલી સાવધાની રાખો:

- સેટલમેન્ટના પે-ઇન/પે-આઉટના દિવસે હંમેશાં તમારા બેંક ખાતામાં ભંડોળ અને ડિમેટ ખાતામાં પર્યાપ્ત સિક્યોરિટીઝ રાખો.
- પર્યાપ્ત ભંડોળ/સિક્યોરિટીઝ નહીં હોય તો દંડ થશે અને તેથી તમને વધુ ખોટ થશે.

૧૭

કોન્ટ્રેક્ટ નોટ

કોન્ટ્રેક્ટ નોટ એ ગ્રાહક વતી સ્ટોક બ્રોકર દ્વારા કરવામાં આવેલા સોદાની સાબિતી છે. તે કાનૂની દસ્તાવેજ છે, જેમાં સોદાની વિગતો, જેવી કે ખરીદવા કે વેચવામાં આવેલી સિક્યોરિટીઝ, સોદાનો ભાવ, સમય, બ્રોકરેજ વગેરે વિગતો હોય છે. કોન્ટ્રેક્ટ નોટ ફિઝિકલ અને ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપે ઇસ્કૂ કરી શકાય છે. જો તમે ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપનો વિકલ્પ પસંદ કર્યો હોય તો તે સંબંધિત ખાસ મંજૂરી તમારા ઇ-મેઇલ આઈડી સાથે બ્રોકરને આપવાની રહે છે. આવી ઇલેક્ટ્રોનિક કોન્ટ્રેક્ટ નોટ્સ ડિજિટલ સહીવાળી, એન્ક્રિપ્ટેડ હોવી જોઈએ અને તેની સાથે ચેડાં ન કરી શકાય એવી હોવી જોઈએ. આવી કોન્ટ્રેક્ટ નોટ રોકાણકારે ભાવિ સંદર્ભ માટે સાચવી રાખવી જોઈએ. આનું ઘણું મહત્ત્વ છે, ખાસ કરીને કોઈ વિવાદ ઊભો થાય ત્યારે.

આટલી સાવધાની રાખો:

- સોદો કર્યાના ૨૪ કલાકમાં સ્ટોક બ્રોકરે કોન્ટ્રેક્ટ નોટ ઇસ્ચૂ કરવી જોઈએ. જો કોન્ટ્રેક્ટ નોટમાં કોઈ વિસંગતિ જણાય તો તે બાબત તમારે તરત જ બ્રોકરના ધ્યાન પર લાવવી જોઈએ.
- બજારમાં ઓર્ડર્સ મૂકતી વખતે તમે જાળવેલા રેકર્ડ્સને કોન્ટ્રેક્ટ નોટમાંની વિગતો સાથે સરખાવી જુઓ અને કોઈ વિસંગતિ જણાય તો તરત જ તે તમારા બ્રોકરના ધ્યાન પર લાવો.

ગ્રાહકના ઓર્ડરનો રેકર્ડ:

સ્ટોક બ્રોકરે ગ્રાહક દ્વારા અપાયેલા ઓર્ડરનો પુરાવો સાચવી રાખ્યા બાદ જ તેમના વતી સોદો પાર પાડવો જોઈએ. આ પુરાવો અહીં જણાવાયેલા સ્વરૂપે રાખી શકાય:

- ૧) ગ્રાહકે લખેલા અને સહી કરેલા કાગળનો રેકર્ડ
- ૨) ટેલીફોન પર અપાયેલા ઓર્ડરનું રેકર્ડિંગ
- ૩) ગ્રાહકના અધિકૃત ઈ-મેઇલ આઇડી પરથી આવેલો આઇડી
- ૪) ઇન્ટરનેટ પર કરાયેલા સોદાઓનો રેકર્ડ
- ૫) મોબાઇલ ફોન પરથી મોકલવામાં આવેલા સંદેશાઓનો રેકર્ડ
- ૬) કાનૂની રીતે ચકાસણી થઈ શકે એવો બીજો કોઈ પણ રેકર્ડ

૧૮

રોકાણકારોને એસએમએસ અને ઈ-મેઇલ મારફતે મોકલાતી સૂચનાઓ

રોકાણકારો એસએમએસ અને ઈ-મેઇલ મારફતે ઍલર્ટ્સ (સૂચનાઓ) પ્રાપ્ત કરવાની સુવિધા પસંદ કરી શકે છે, જેના દ્વારા તેઓ તેમના વેપાર અને ડિમેટ ખાતામાં થયેલા કોઈ પણ વેપાર/વ્યવહારની જાણ વિનામૂલ્યે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ સુવિધા મેળવવા માટે રોકાણકારોએ તેમના મોબાઇલ નંબર્સ અને ઈ-મેઇલ આઇડી પૂરા પાડ્યા હોય અને નિયમિતપણે તેમના સ્ટોક બ્રોકર્સ અને ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ્સ સાથે તેને અપડેટ કરવામાં આવ્યા હોય એની ખાતરી કરી લેવી.

રનિંગ અકાઉન્ટ ઓથોરાઇઝેશન

સામાન્ય રીતે, બ્રોકર દ્વારા સોદા (ખરીદી/વેચાણ)ની પતાવટ પેમેન્ટ/સિક્યોરિટીઝની ડિલિવરી ૨૪ કલાકમાં કરવામાં આવે છે. જો કે, તમે સ્ટોક બ્રોકરને રનિંગ અકાઉન્ટ રાખવાની પરવાનગી આપી શકો છો, આ પરવાનગી આપ્યા બાદ શેર બ્રોકર એક અલગ અકાઉન્ટમાં તમારા શેર્સ અથવા ઇન્ડ્સને રાખશે. રનિંગ અકાઉન્ટ સુવિધાથી સિક્યોરિટીઝના સોદા કરવાનું સરળ બને છે, જેમાં શેર્સ કે ઇન્ડ્સ રાખી મૂકવામાં આવે છે અને તેને ભાવિ સોદાઓની પતાવટ સામે સરભર કરવામાં આવે છે.

રનિંગ અકાઉન્ટ રાખવા માટે પરવાનગી આપવી એ સ્વૈચ્છિક બાબત છે અને જેઓ સિક્યોરિટીઝની વારંવાર ખરીદી અને વેચાણ કરે છે તેમના માટે એ ઉપયોગી છે. રનિંગ અકાઉન્ટ કેટલો સમય રાખવું છે એ નિશ્ચિત કરી શકાય છે અને તેને કોઈપણ સમયે રદ પણ કરી શકાય છે. ક્લાયન્ટ જે વિકલ્પ પસંદ કરે એ પ્રમાણે બ્રોકર ભંડોળ અને સિક્યોરિટીઝની ઓછામાં ઓછા ૩૦ કે ૯૦ દિવસમાં એક વાર વાસ્તવિક પતાવટ કરે છે.

ટ્રેડ વેરિફિકેશન

એક્સચેન્જસની વેબસાઈટ્સ પર ટ્રેડ વેરિફિકેશન મોડ્યુલ એ સરળ સાધન છે, જેના દ્વારા તમારા ખાતામાં કરવામાં આવેલા સોદાઓની ખાતરી કરી શકાય છે. આ માહિતી ટી+૧ ધોરણે ઉપલબ્ધ છે.

માર્જિન મની શું છે?

માર્જિન મની એક્સચેન્જ અને ક્લીયરિંગ કોર્પોરેશન્સ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જે રોકાણકારો વતી સોદા કરતાં પૂર્વે બ્રોકરો રોકાણકારો પાસેથી લે છે. રોકાણકાર ખરીદીનો સોદો થયા બાદ નાણાં આપવાનું ટાળે અથવા વેચાણના સોદા બાદ સિક્યોરિટીની ડિલિવરી આપે નહીં એ જોખમને ઘટાડવા માટે માર્જિન મની લેવામાં આવે છે. માર્જિન મની રોકડ અથવા સિક્યોરિટીઝ અથવા રોકડ સમક્ષ દા.ત. ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ્સ, બેંક ગેરંટી, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સનાં યુનિટ્સ, ગવર્નમેન્ટ સિક્યોરિટીઝ અને ડિમટેરિયલાઇઝ્ડ ટ્રેઝરી બિલ્સ, વગેરે સ્વરૂપે આપી શકાય છે.

૦૧ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૦થી રોકાણકારો (ગ્રાહકો) સિક્યોરિટીઝને સ્ટોક બ્રોકરના ખાસ નિયુક્ત કરાયેલા ડિમેટ ખાતામાં ગિરવે રાખીને માર્જિન મની 'સિક્યોરિટીઝ' સ્વરૂપે આપી શકે છે.

વહેલું પે-ઇન: જો કોઈ રોકાણકાર માર્જિનની ચુકવણી કરવામાંથી છૂટ મળે એવું ઇચ્છતા હોય તો તેઓ વહેલા પે-ઇનની સુવિધા લઈ શકે છે. આ સુવિધા લીધા બાદ બ્રોકરને નાણાંની ચુકવણી/શેરની ડિલિવરી પે-ઇનની તારીખ પહેલાં અથવા બ્રોકરે નક્કી કરેલા સમયે/તારીખે કરવાની રહેશે.

સ્ટોક બ્રોકર અને ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ્સ પાસેથી અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ પ્રાપ્ત કરવું

તમે બ્રોકર અને ડિપોઝિટરી પાસેથી તમે કરેલા સોદાના માસિક અહેવાલ, ત્રિમાસિક અહેવાલ, વગેરે જેવા અહેવાલો નિયમિત ધોરણે વિનામૂલ્યે પ્રાપ્ત કરવાનો હક ધરાવો છો. ડિપોઝિટરીઝ અને સ્ટોક એક્સચેન્જ તમને તમારા ખાતામાંના વ્યવહારો અંગેની જાણ તમારા રજિસ્ટર કરાયેલા મોબાઇલ નંબર અથવા ઇ-મેઇલ આઇડી પર કરશે.

જો તમે એ સંદેશ સમજી શકતા ન હો તો તેની ચોખવટ બેંક, ડિપોઝિટરી, ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ્સ, સ્ટોક એક્સચેન્જ, બ્રોકર સાથે કરો અથવા માર્ગદર્શન માટે સેબીની ટોલ ફ્રી હેલ્પલાઇનને કોલ કરો. ઇન્ટરમીડિયરીઝ સાથેની તમારી વિગતો હંમેશાં અપડેટ રાખો, જેથી તમને સમયસર એલર્ટ્સ અને અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ્સ મળતાં રહે. જો તમને આવો રિપોર્ટ ન મળતો હોય તો તે બાબત સંબંધિત એન્ટિટી સમક્ષ ઉપસ્થિત કરવી જોઈએ.

તમે પ્રત્યેક વર્ષની ૩૧ માર્ચે તમારા ભંડોળની અને સિક્યોરિટીઝની સિલક (બેલેન્સ)નું સ્ટેટમેન્ટ બ્રોકર પાસેથી પ્રાપ્ત કરવાને હકદાર છો.

કન્સોલિડેટેડ અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ (સીએએસ)

કન્સોલિડેટેડ અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ (સીએએસ) એ સિંગલ/એકત્રિત અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ છે, જે રોકાણકાર દ્વારા મહિના દરમિયાન તમામ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાં અને કિમેટ ખાતામાં રહેલી અન્ય સિક્યોરિટીઝના કરવામાં આવેલા નાણાકીય વ્યવહારોની વિગતો દર્શાવે છે. તમારું સીએએસ પ્રાપ્ત કરવા માટે તમારે તમારો પેન કાર્ડ નંબર સ્ટોક બ્રોકર/કિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટમાં અપડેટ કરવો જરૂરી છે.

ડેરિવેટિવ્ઝ માર્કેટ

ઈક્વિટી, કોમોડિટી, કરન્સી, વગેરે જેવી અંડરલાઇંગ પ્રોડક્ટ્સમાંથી જેનું મૂલ્ય પ્રાપ્ત કરાય એવાં નાણાકીય સાધનોને ડેરિવેટિવ્ઝ કહેવાય છે.

રોકાણકારો ડેરિવેટિવ્ઝનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે પોતાનાં ઓળિયાં (પોઝિશન)ના રક્ષણ (હેજિંગ) અને ભાવના જોખમને ઘટાડવા માટે કરતા હોય છે. હેજિંગ મૂળતઃ એક જોખમ સંચાલન વ્યૂહ (રિસ્ક મેનેજમેન્ટ સ્ટ્રેટેજી) છે, જેમાં રોકાણકારો ભાવની કોઈ પણ પ્રતિકૂળ વધઘટના જોખમને સરભર કરવા માટે રોકાણ કરે છે.

ડેરિવેટિવ્ઝના ખેલાડીઓમાં હેજર્સ, સ્પેક્યુલેટર્સ (સટોડિયાઓ) અને આર્બિટ્રેજર્સ (ભાવફરકનો લાભ ઉઠાવનારાઓ) સામેલ હોઈ શકે છે અને વિવિધ સંજોગો અનુસાર તેઓ વિવિધ ભૂમિકા ભજવી શકે છે.

ફ્યુચર્સ અને ઓપ્શન્સ કે જેને મોટે ભાગે એક્સચેન્જો સેગમેન્ટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તે સિક્યોરિટીઝ માર્કેટના ડેરિવેટિવ્ઝ સેગમેન્ટનો આવશ્યક હિસ્સો છે. ફ્યુચર્સ અને ઓપ્શન્સ ડેરિવેટિવ્ઝના બે અલગ પ્રકાર છે.

ફ્યુચર્સ કોન્ટ્રેક્ટ એ ભાવિ તારીખે પૂર્વ નિર્ધારિત ભાવે અંડરલાઇંગ પ્રોડક્ટની ખરીદી કે વેચાણ માટેનો પૂર્વનિર્ધારિત (સ્ટાન્ડર્ડાઇઝ) કોન્ટ્રેક્ટ છે, જેનું એક્સચેન્જમાં ટ્રેડિંગ થાય છે.

ઓપ્શન કોન્ટ્રેક્ટ એ એવું નાણાકીય સાધન છે, જે ઓપ્શનના ખરીદનારને નિર્દિષ્ટ કિંમતે નિર્દિષ્ટ તારીખે વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપે છે, પરંતુ તેમ કરવાની ખરીદનારને ફરજ પાડતું નથી. કોલ ઓપ્શન વ્યક્તિને અંડરલાઇંગ સિક્યોરિટી ખરીદવાનો અને પુટ ઓપ્શન અંડરલાઇંગ સિક્યોરિટીઝને વેચવાનો હક આપે છે. રોકાણકારો જ્યારે ઓપ્શન્સ કોન્ટ્રેક્ટ ખરીદે છે ત્યારે તેમની પાસેથી પ્રીમિયમ લેવામાં આવે છે.

કૃપયા એ ધ્યાનમાં લો કે ડેરિવેટિવ્ઝ અતિ જોખમી પ્રોડક્ટ્સ છે અને મુખ્યત્વે હેજિંગ માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. રિટેલ રોકાણકારો માટે તેની ભલામણ કરવામાં આવતી નથી.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ અને ઈટીએફ

૨૫

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ ઘણી મોટી સંખ્યામાં રોકાણકારો પાસેથી ભંડોળ એકત્ર કરે છે અને તેનું શેર્સ, બોન્ડ્સ, શોર્ટ-ટર્મ મની માર્કેટ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ, અન્ય સિક્યોરિટીઝ અથવા એસેટ્સ અથવા તેમનાં સંયોજનોમાં મૂકી રોકે છે. બધાં મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ કોઈ પણ સ્કીમ લોન્ચ કરે એ પૂર્વે તેનું સેબીમાં રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું પડે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડ સ્કીમના હેતુઓના આધારે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સને અલગ અલગ શ્રેણીઓમાં વહેંચી શકાય છે. સ્કીમ્સની રચના વિવિધ પ્રકારના રોકાણકારોની આવશ્યકતાઓને ધ્યાનમાં લઈ કરવામાં આવે છે, જેમ કે કન્ઝર્વેટિવ ઇન્વેસ્ટર્સ (મૂળતઃ એવા રોકાણકારો કે જે ઉંચું જોખમ લેવા માગતા નથી), મોડરેટ ઇન્વેસ્ટર્સ (કે જેઓ થોડા પ્રમાણમાં જોખમ લેવા તૈયાર છે) અને અગ્રેસિવ ઇન્વેસ્ટર્સ (જેઓ ઉંચું વળતર પ્રાપ્ત કરવા અધિક જોખમ લેવા તૈયાર છે) માટેની સ્કીમ્સ.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સનું વર્ગીકરણ: મ્યુચ્યુઅલ ફંડનું તેમની સ્કીમ્સના આધારે નીચે પ્રમાણેના પાંચ પ્રકારમાં વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે:

અ

ઈક્વિટી સ્કીમ્સ: આ પ્રકારનાં મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ મુખ્યત્વે સ્ટોક્સ/ઈક્વિટીઝમાં રોકાણ કરે છે.

બ

ડેટ સ્કીમ્સ: આ પ્રકારનાં મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ મુખ્યત્વે બોન્ડ્સ અને ટ્રેઝરી બિલ્સ જેવી નિશ્ચિત આવક ધરાવતી સિક્યોરિટીઝમાં રોકાણ કરે છે.

ક

હાઈબ્રિડ સ્કીમ્સ: આ પ્રકારનાં મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ ઈક્વિટીઝ, ફિક્સ્ડ ઇન્કમ, કેશ, વગેરે બે કે તેથી વધુ એસેટ વર્ગમાં રોકાણ કરે છે.

ડ

સોલ્યુશન ઓરિયેન્ટેડ સ્કીમ્સ: એવાં મ્યુઅલ ફંડ્સ કે જે રોકાણકારના નિવૃત્તિ અને સંતાનો માટેનાં આયોજન, વગેરે લક્ષ્યો પ્રમાણે મૂકીરોકાણ કરે છે.

ઈ

અન્ય સ્કીમ્સ: બધી અન્ય સ્કીમ્સ જેવી કે ઇન્ડેક્સ ફંડ્સ, સેક્ટોરલ ફંડ્સ, વગેરે.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાં કેવી રીતે રોકાણ કરવું?

સામાન્ય રીતે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ નવી યોજનાઓના પ્રારંભની તારીખ જણાવતી જાહેરખબરો અખબારોમાં પ્રકાશિત કરે છે. રોકાણકારો જરૂરી માહિતી અને અરજી ફોર્મ માટે દેશભરમાં ફેલાયેલા મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સના એજન્ટો અને વિતરકોનો પણ સંપર્ક કરી શકે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાં રોકાણ કરવા માટે રોકાણકારોએ પહેલાં તેમની કેવાયસી પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવાની રહે છે. રોકાણકાર ફંડની શાખામાં અથવા રજિસ્ટ્રાર ઓફિસે જાતે જઈને કેવાયસી પ્રક્રિયા કરી શકે છે. એ સિવાય, વ્યક્તિ પોતાના આધાર કાર્ડ અને પેન નંબરનો ઉપયોગ કરીને ઈ-કેવાયસી પણ કરાવી શકે છે.

કેવાયસી પ્રક્રિયા પૂરી થઈ ગયા પછી રોકાણકારે મૂડીરોકાણ માટેની સ્કીમની પસંદગી કરવાની હોય છે. આ નિર્ણય રોકાણકારની જોખમ ખમવાની ક્ષમતા અને નાણાકીય લક્ષ્યો પર આધારિત હોય છે. રોકાણકારે મ્યુચ્યુઅલ ફંડની સ્કીમ પસંદ કર્યા પછી સંબંધિત યોજનામાં રોકાણ કરવા માટે જરૂરી અરજીપત્રકો ભરવાં પડે છે. અરજીપત્રકો મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સની સેવાઓ પૂરી પાડતા એજન્ટો અને વિતરકો મારફતે અથવા સંબંધિત મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં સીધાં જમા કરી શકાય છે. અરજીપત્રક ભરતી વખતે રોકાણકારે પોતાનું નામ, સરનામું, જોઈતાં યુનિટ્સની સંખ્યા અને અરજીપત્રકમાં જરૂરી હોય એવી અન્ય માહિતીનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે. રોકાણકારે પોતાના બેંક અકાઉન્ટનો નંબર આપવો જોઈએ, જેથી મ્યુચ્યુઅલ ફંડ દ્વારા ભવિષ્યમાં ઇસ્યૂ થનારા ચેક/ડ્રાફ્ટને કોઈ કપટપૂર્ણ રીતે વટાવી ન શકે. રોકાણકારે સરનામું, બેંક ખાતા નંબર, વગેરેમાં પછીથી થયેલા કોઈ પણ ફેરફારની જાણ મ્યુચ્યુઅલ ફંડને તાત્કાલિક કરવી જોઈએ.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ એકસામટા મૂડીરોકાણ ઉપરાંત રોકાણકારો માટે મૂડીરોકાણની પ્રક્રિયા સરળ કરવા માટે નીચે પ્રમાણેના વિકલ્પ ઓફર કરે છે:

સિસ્ટેમેટિક ઇન્વેસ્ટમેન્ટ પ્લાનસ: નિયમિત સમયાંતરે કોઈ એક ચોક્કસ સ્કીમમાં નિશ્ચિત રકમનું રોકાણ કરવાની સુવિધા.

સિસ્ટેમેટિક વિથડ્રોઅલ પ્લાનસ: કોઈ એક ચોક્કસ સ્કીમમાંથી નિયમિત સમયાંતરે રકમનો ઉપાડ કરવાની સુવિધા.

સિસ્ટેમેટિક ટ્રાન્સફર પ્લાનસ: કોઈ એક સ્કીમમાંથી ફંડ અન્ય સ્કીમમાં ટ્રાન્સફર કરવાની સુવિધા.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સની પ્રોડક્સનું લેબલિંગ

સેબીની માર્ગદર્શિકા પ્રમાણે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સે પોતાની અલગ અલગ સ્કીમ્સનું તેમાં રહેલા જોખમના આધારે લેબલિંગ કરવાનું રહે છે અને તેને જોખમ દર્શાવતા ચિત્ર - 'રિસ્ક-ઓ-મીટર'માં દર્શાવવાનું રહે છે.

‘રિસ્ક-ઓ-મીટર’નાં વિભિન્ન લેબલ્સ નીચે પ્રમાણે છે:

- અ) લો: રોકાણની મુદ્દલ પર નીચું જોખમ
- બ) મોડરેટલી લો: મુદ્દલ પર મધ્યમ ઓછું જોખમ
- ક) મોડરેટ: મુદ્દલ પર મધ્યમ જોખમ.
- ડ) મોડરેટલી હાઇ: મુદ્દલ પર મધ્યમ ઉંચું જોખમ
- સ) હાઇ: મુદ્દલ પર ઉંચું જોખમ.
- ઇ) વેરી હાઇ: મુદ્દલ પર ઘણું ઉંચું જોખમ

- રિસ્ક-ઓ-મીટરનું આકલન માસિક ધોરણે થાય છે.

- મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ/એસેટ મેનેજમેન્ટ કંપનીઓએ પોતપોતાની બધી સ્કીમ્સના પોર્ટફોલિયો ડિસ્ક્લોઝર સાથે દરેક મહિનો પૂરો થયાના ૧૦ દિવસની અંદર તેમની વેબસાઇટ્સ અને એએમએફઆઈ (એમ્ફી) વેબસાઇટ પર રિસ્ક-ઓ-મીટર દર્શાવવું પડે છે.

રોકાણકારોએ કોઈ ખાસ સ્કીમમાં રોકાણ કરવા માટે એજન્ટ્સ/ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ દ્વારા ઓફર કરાતા કમિશન/ગિફ્ટ્સથી લલચાવું ન જોઈએ. બીજી તરફ, રોકાણકારોએ મ્યુચ્યુઅલ ફંડના ટ્રેક રેકર્ડને ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ અને તટસ્થ રીતે તેમ જ પૂરતી માહિતી આધારિત નિર્ણયો લેવા જોઈએ.

એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ્સ (ઈટીએફ)

એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ (ઈટીએફ) એવી સિક્યોરિટી છે, જે ઇન્ડેક્સ, કોમોડિટી, બોન્ડ્સ અથવા ઇન્ડેક્સ ફંડ જેવી સિક્યોરિટીઝની બાસ્કેટને અનુસરે છે અને તેનું સિક્યોરિટી બજારમાં ટ્રેડિંગ થાય છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો ઈટીએફ એ એવાં ફંડ્સ છે જે સેન્સેક્સ, નિક્કી, વગેરે જેવા ઇન્ડાઇસીસને અનુસરે છે. જ્યારે તમે ઈટીએફનાં યુનિટ ખરીદો છો ત્યારે તમે વાસ્તવમાં એવા પોર્ટફોલિયોના યુનિટ ખરીદો છો જે ઇન્ડેક્સની કામગીરીને અનુસરે છે. ઈટીએફ જે ઇન્ડેક્સને અનુસરતાં હોય તેની કામગીરીનું પ્રતિબિંબ માત્ર છે.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડથી વિપરીત, ઈટીએફનું સ્ટોક એક્સચેન્જમાં સામાન્ય સ્ટોકની જેમ ટ્રેડિંગ થાય છે અને તેનો ભાવ બજારમાં ટ્રેડિંગ થાય એ પ્રમાણે બદલાતા રહે છે. ઈટીએફની ટ્રેડિંગ વેલ્યુનો આધાર તેમાં સમાવિષ્ટ (અંડરલાઇંગ) એસેટની નેટ એસેટ વેલ્યુ છે. ઈટીએફ સામાન્ય રીતે ઊંચી ટૈનિક પ્રવાહિતા ધરાવે છે અને તેની ફી પણ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ સ્કીમ્સથી ઓછી હોય છે.

૨૯

સેબી કમ્પ્લેઇન્ટ્સ રિફ્રેસ સિસ્ટમ (સ્કોર્સ) (સેબીની ફરિયાદ નિવારણ યંત્રણા)

સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ સંબંધિત કોઈ પણ ફરિયાદના કિસ્સામાં તમે સૌપ્રથમ સંબંધિત મધ્યસ્થી (ઇન્ટરમીડિયરીઝ) અથવા કંપનીનો સંપર્ક કરી શકો છો. સંબંધિત મધ્યસ્થી અથવા કંપની તમારી ફરિયાદનું નિરાકરણ કરશે. જો ફરિયાદ ન ઉકેલાય તો તમે તમારા સ્ટોક બ્રોકર અથવા લિસ્ટેડ કંપની વિરુદ્ધ સંબંધિત સ્ટોક એક્સચેન્જ અથવા ડિપોઝિટરી પાસે દાદ માગી શકો છો.

જો તમે તમારી ફરિયાદના નિવારણથી સંતુષ્ટ ન હો તો તમે સ્કોર્સ (સેબીની ફરિયાદ નિવારણ યંત્રણા) નામની વેબ આધારિત કેન્દ્રીય ફરિયાદ નિવારણ યંત્રણામાં ફરિયાદ કરી શકો છો. સ્કોર્સ પોર્ટલનું સરનામું <http://scores.gov.in> છે. રોકાણકારો તેમના મોબાઇલ પર સ્કોર્સ મોબાઇલ એપ દ્વારા પણ ફરિયાદ કરી શકે છે, જે એન્ડ્રોઇડ અને આઇઓએસ પ્લેટફોર્મ્સ પર ઉપલબ્ધ છે. સ્કોર્સ અંગેની વધુ જાણકારી મેળવવા તમે સેબીની ટોલ ફ્રી હેલ્પલાઇનના નંબરો -૧૮૦૦ ૨૨ ૭૫૭૫, ૧૮૦૦ ૨૬૬ ૭૫૭૫ પર સંપર્ક કરી શકો છો. સ્કોર્સ પર ફરિયાદ કરો તો તમે કોઈ પણ સમયે કોઈ પણ સ્થાને એ પણ જોઈ શકો છો કે તમારી ફરિયાદ નિવારણના કયા તબક્કે છે.

30

સ્ટોક એક્સચેન્જનો ઇન્વેસ્ટર સર્વિસીસ વિભાગ

ઇન્વેસ્ટર સર્વિસીસ સેલ રોકાણકારોની પૂછપરછોનો, ફરિયાદોનો નિકાલ લાવે છે અને વિવાદોની અર્ધ-અદાલતી પતાવટ માટે આર્બિટ્રેશન યંત્રણા પૂરી પાડે છે.

એનએસઈ ખાતે ઇન્વેસ્ટર્સ ગ્રીવન્સ રીઝોલ્યુશન પેનલ (આઈજીઆરપી) અને બીએસઈ લિ. ખાતે ઇન્વેસ્ટર્સ ગ્રીવન્સ રીફ્રેસ કમિટી (આઈજીઆરસી) દ્વારા રોકાણકારોની ફરિયાદોનો નિકાલ લાવવામાં આવે છે.

રોકાણકારોની ફરિયાદો નિવારવા માટે આ એક્સચેન્જો દેશભરના વિવિધ પ્રદેશોમાં ઇન્વેસ્ટર્સ સર્વિસ સેન્ટર્સ ધરાવે છે. આ સેન્ટર્સની વિગતવાર યાદી આ એક્સચેન્જોની વેબસાઇટ્સ પર ઉપલબ્ધ છે.

આર્બિટ્રેશન (લવાદ)ની વ્યવસ્થા

સ્ટોક બ્રોકર અને રોકાણકાર વચ્ચેના વિવાદોનું નિરાકરણ કરતી અર્થ અદાલતી યંત્રણા આર્બિટ્રેશન (લવાદ) તરીકે ઓળખાય છે. જ્યારે પણ બંને પક્ષમાંથી એકને પણ એમ લાગે કે સામેના પક્ષે સ્ટોક એક્સચેન્જની ફરિયાદ નિવારણ યંત્રણા દ્વારા ફરિયાદનો સંતોષકારક ઉકેલ લાવ્યો નથી તો કોઈ પણ પક્ષ એક્સચેન્જમાં ઉપલબ્ધ આર્બિટ્રેશન પ્રક્રિયાને પસંદ કરી શકે છે.

ઇન્વેસ્ટર્સ સર્વિસ સેન્ટર્સ, આર્બિટ્રેશનની વધુ વિગતો અને ફી તેમ જ ચાર્જીસ માટે તમે સ્ટોક એક્સચેન્જની વેબસાઇટ્સનો સંપર્ક કરી શકો છો.

દાવો ન કરાયેલા/નહીં ચૂકવાયેલા ડિવિડંડની રકમ અંગેની માહિતી - આઈઈપીએફ

રોકાણકારોમાં જાગૃક્તા લાવવાના કાર્યને પ્રોત્સાહન આપવા અને રોકાણકારોનાં હિતોની રક્ષા માટે કંપનીઝ એક્ટ, ૨૦૧૩ની કલમ ૧૨૫ હેઠળ ઇન્વેસ્ટર એજ્યુકેશન એન્ડ પ્રોટેક્શન ફંડ (આઈઈપીએફ)ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

જે ડિવિડંડ અને શેર્સ કે જેની સતત સાત વર્ષ સુધી ચુકવણી કરાઈ ન હોય અથવા તેના પર કોઈ દાવો ન કરાયો હોય એને, સંબંધિત કંપનીઓ દ્વારા ઇન્વેસ્ટર એજ્યુકેશન એન્ડ પ્રોટેક્શન ફંડ ઓથોરિટી (આઈઈપીએફ)માં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવે છે. રોકાણકાર કે તેના પ્રતિનિધિઓએ આ અનપેઈડ (ન ચૂકવાયેલા) ડિવિડંડ અને અનકલેઈમ્ડ (દાવો ન કરાયેલા) શેર્સના રીફંડ માટે આઈઈપીએફ ઓથોરિટીને દાવો સુપરત કરવાનો રહે છે.

રોકાણકારો વધુ વિગતો માટે
<http://www.iepf.gov.in/IEPF/refund.html> પર જઈ શકે છે.

૩૨

પરિશિષ્ટ-૧ (સિક્ચોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ કરવા બાબતે શું કરવું અને શું કરવું નહીં)

શું કરવું?

- ▶ સિક્ચોરિટીઝ બજારમાં મૂડીરોકાણ કરવા સંબંધેની તમારી જરૂરિયાતો પૂરી કરવા સેબીમાં નોંધાયેલા ઇન્વેસ્ટર એડવાઈઝર (મૂડીરોકાણ સલાહકાર)ની સલાહ લેવી.
- ▶ તમારા રોકાણના હેતુ અને જોખમ ખમવાની ક્ષમતા મુજબ કોઈ સ્કીમ કે પ્રોડક્ટમાં રોકાણ કરવું.
- ▶ તમે સોદો કરો એના ૨૪ કલાકમાં વૈધ (વેલિડ) કોન્ટ્રેક્ટ નોટ/સોદાની પુષ્ટિ કરતા મેમો પ્રાપ્ત કરવાનો આગ્રહ રાખવો. નિયમિત સમયાંતરે તમારા કિમેટ અકાઉન્ટમાં પોર્ટફોલિયોને તપાસતાં રહેવું.
- ▶ સહી કરતાં પૂર્વે બધા દસ્તાવેજો ઝીણવટપૂર્વક વાંચી જવા.
- ▶ તમારા ખાતાંને લાગુ પડતા બધા ચાર્જ્સ/ફી/બ્રોકરેજની નોંધ રાખવી અને તેનો રેકર્ડ સાચવવો.
- ▶ સહી કરેલા દસ્તાવેજો, અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ્સ, પ્રાપ્ત કરેલી કોન્ટ્રેક્ટ નોટ્સ અને કરાયેલી ચુકવણીઓનો રેકર્ડ રાખવો.
- ▶ તમારી નાણાકીય જરૂરિયાતો/લક્ષ્યાંકોની સમયાંતરે પુનર્સમીક્ષા કરવી અને તેને હાંસલ કરવાનું શક્ય બને એ માટે પોર્ટફોલિયોની પુનર્સમીક્ષા કરતા રહેવું.
- ▶ તમારા સોદાઓનું પેમેન્ટ કરવા માટે હંમેશાં બેન્કિંગ તંત્રનો ઉપયોગ કરવો, એટલે કે રોકડામાં વ્યવહાર ન કરવો.
- ▶ હંમેશાં પોતાની વિગતો અપડેટ રાખવી. તમારું સરનામું અથવા બેન્કની વિગતો, મોબાઈલ નંબર અથવા ઇમેઈલ-આઈડીમાં જ્યારે પણ ફેરફાર થાય ત્યારે તેની જાણ તમારા બ્રોકર/ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટને કરવી. હવે તો સિમ કાર્ડનો નંબર યથાવત્ રાખીને સર્વિસ પ્રોવાઈડર બદલી શકાય છે. આથી રોકાણકાર એક સિંગલ નંબર બધાં ખાતાં સાથે જોડાયેલો રાખી શકે છે (તમારા બધા મહત્વના સોદા માટે મોબાઈલ નંબર મુખ્ય છે).
- ▶ તમારા બધાં રોકાણ માટે નોમિનેશનની સુવિધાનો ઉપયોગ કરવો. કિમેટ અકાઉન્ટમાં એકથી વધુ નોમિનેશનની છૂટ છે.
- ▶ તમારા રનિંગ અકાઉન્ટને સમયાંતરે (તમે નક્કી કર્યા પ્રમાણે ૩૦/૯૦ દિવસે) સેટલ કરતાં રહેવું.
- ▶ તમારા રનિંગ અકાઉન્ટને નિયમિતપણે તપાસતાં રહેવું.
- ▶ તમારા ટ્રેડિંગ અકાઉન્ટને સમયાંતરે તપાસતાં રહેવું અને પુનર્સમીક્ષા કરતા રહેવું.

- ▶ દિવસમાં કરેલા સોદા સંબંધે એક્સચેન્જમાંથી પ્રાપ્ત થતા દૈનિક એસએમએસ અને ઇ-મેઇલ નિયમિતપણે તપાસતાં રહેવું.
- ▶ ટ્રેડિંગ મેમ્બર પાસે રાખેલા ટ્રેડિંગ અકાઉન્ટમાંની સિક્યોરિટીઝ અને ભંડોળની પુરાંતો (બેલેન્સીસ) વિશે એક્સચેન્જમાંથી પ્રાપ્ત થતા માસિક એસએમએસ અને ઇ-મેઇલને નિયમિત તપાસતાં રહેવું.

શું કરવું નહીં?

- ▶ રોકાણ કરવા માટે નાણાં ઉધાર લેવાં નહીં.
- ▶ કોઈ પણ અનરજિસ્ટર્ડ બ્રોકર/સબ-બ્રોકર અથવા અનરજિસ્ટર્ડ ઇન્ટરમીડિયરીઝ સાથે કામકાજ કરવું નહીં.
- ▶ ઇન્ટરમીડિયરીઝને નક્કી કરાયેલી બ્રોકરેજ/ચાર્જસથી અધિકની ચુકવણી કરવી નહીં.
- ▶ શરતો અને નિયમોને સમજ્યા વિના કોઈ પણ દસ્તાવેજ પર સહી કરવી નહીં.
- ▶ કોઈ પણ કોરા (બ્લેન્ક) ફોર્મ કે કોરી ડિલિવરી ઇન્સ્ટ્રક્શન સ્લિપ પર સહી કરવી નહીં.
- ▶ બ્રોકર/ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટની તરફેણમાં જનરલ પાવર ઓફ એટર્ની ઇસ્યૂ કરવી નહીં. જો તમે પાવર ઓફ એટર્ની ઇસ્યૂ કરવા માગતા હો તો બહુ સાવધાની રાખીને ચોક્કસ (સ્પેસિફિક) કાર્ય સંબંધિત પાવર ઓફ એટર્ની ઇસ્યૂ કરવી.
- ▶ કોઈ વાદ સર્જાય ત્યારે ઇન્ટરમીડિયરીઝ/સ્ટોક એક્સચેન્જ/સેબીને લેખિત ફરિયાદ કરવામાં વિલંબ કરવો નહીં.
- ▶ ડબ્બા ટ્રેડિંગ ગેરકાયદે છે. એમ લાગે કે ખર્ચની દૃષ્ટિએ તે સસ્તું પડે છે તોપણ ડબ્બા ટ્રેડિંગમાં પડવું નહીં, કારણ કે તેમાં સલામતી અને સ્ટોક એક્સચેન્જમાં જે ગેરંટી આપવામાં આવે છે તેનો અભાવ હોય છે.
- ▶ હોટ ટિપ્સના આધારે મૂડીરોકાણ ન કરો, કારણ કે વેચાતી ન હોય એવી સિક્યોરિટીઝ બજારમાં પધરાવી દેવા માગતા લોકો આવી ટિપ્સ ફરતી કરે છે. હોટ ટિપ્સનો પ્રચાર કરવો પણ ગુનો બને છે અને એવી પ્રવૃત્તિની જાણ સેબીને કરવી જોઈએ.
- ▶ ઓનલાઇન અકાઉન્ટનો તમારો પાસવર્ડ કદી કોઈને કહેવો નહીં. પાસવર્ડ વારંવાર બદલતાં રહેવું
- ▶ પોન્ઝી (છેતરામણી) સ્કીમ્સ, અનરજિસ્ટર્ડ ચિટ ફંડ્સ, સામૂહિક મૂડીરોકાણ યોજનાઓ અથવા અનરજિસ્ટર્ડ ડિપોઝિટ સ્કીમ્સમાં રોકાણ કરવું નહીં.
- ▶ તમારા કેવાયસી દસ્તાવેજોમાં ખાલી જગ્યાઓ પર ચોકડી મારવાનું ભૂલશો નહીં.
- ▶ જો તમે કોમ્પ્યુટરથી પરિચિત ન હો તો ડિજિટલ કોન્ટ્રેક્ટનો વિકલ્પ સ્વીકારશો નહીં.

પરિશિષ્ટ-૨
(રોકાણકારોનાં હક અને ફરજો)

રોકાણકારોના હક

- ▶ એક્સચેન્જમાંથી યુનિક ક્લાયન્ટ કોડ (યુસીસી) પ્રાપ્ત કરવાનો હક.
- ▶ ઇન્ટરમીડિયરીઝ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલા કેવાયસી અને અન્ય દસ્તાવેજોની નકલ પ્રાપ્ત કરવાનો હક.
- ▶ માત્ર પોતાના યુસીસીમાં સોદા કરવાનો હક.
- ▶ મેમ્બર સાથે નક્કી થયા પ્રમાણેની શરતો પૂરી કર્યા બાદ ઓર્ડર મૂકવાનો હક.
- ▶ શ્રેષ્ઠ કિંમત પ્રાપ્ત કરવાનો હક.
- ▶ કરેલા સોદાની કોન્ટ્રેક્ટ નોટ પ્રાપ્ત કરવાનો હક.
- ▶ લગાવાયેલા ચાર્જીસની વિગતો જાણવાનો હક.
- ▶ ઇન્ડ્સ અને સિક્યોરિટીઝ સમયસર પ્રાપ્ત કરવાનો હક.
- ▶ ટ્રેડિંગ મેમ્બર પાસેથી અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ પ્રાપ્ત કરવાનો હક.
- ▶ અકાઉન્ટ સેટલ કરવાનું કહેવાનો હક.
- ▶ સંમતિ પ્રમાણેના સમયપત્રક અનુસાર સ્ટેટમેન્ટ્સ પ્રાપ્ત કરવાનો હક.

રોકાણકારોની ફરજો

- ▶ નો ચોર ક્લાયન્ટ (કેવાયસી) અને તેને સહાયક દસ્તાવેજો તૈયાર કરવા.
- ▶ ટ્રેડિંગ મેમ્બર સાથે નક્કી થઈ રહેલી સ્વૈચ્છિક શરતોને સમજવી.

- ▶ ટ્રેડિંગ મેમ્બર્સને આપેલા હક સમજવા.
- ▶ રિસ્ક ડિસ્ક્લોઝર ડોક્યુમેન્ટ વાંચવું.
- ▶ પ્રોડક્ટ, કામગીરીનું માળખું અને સમયમર્યાદાને સમજવાં.
- ▶ માર્જિનની સમયસર ચુકવણી કરવી.
- ▶ સેટલમેન્ટ માટે સમયસર સિક્યોરિટીઝ સુપરત કરવી અને ઇન્ડ્સની ચુકવણી કરવી.
- ▶ સોદાની વિગતો તપાસવી.
- ▶ ઇન્ડ્સ અને સિક્યોરિટીઝની હેરફેર તપાસવા માટેનાં બેન્ક અકાઉન્ટ અને ડિમેન્ટ અકાઉન્ટ તપાસવાં.
- ▶ કોન્ટ્રેક્ટ નોટ્સ અને અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટની પુનર્સમીક્ષા કરવી.

૩૪

પરિશિષ્ટ-૩ (અનરજિસ્ટર્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સથી ચેતો)

અનરજિસ્ટર્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સથી ચેતો

સેબી (ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર) રેગ્યુલેશન્સ ૨૦૧૩ હેઠળ સેબી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સની નોંધણી કરે છે. ‘ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર’ એટલે એવી કોઈ પણ વ્યક્તિ જે ફીના બદલામાં તેના ગ્રાહકો અથવા અન્ય વ્યક્તિઓ કે વ્યક્તિઓનાં જૂથોને મૂડીરોકાણ સલાહ પૂરી પાડવાના વ્યવસાયમાં છે. તેમાં કોઈ પણ નામે પોતાને ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર તરીકે ઓળખાવતી વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે.

રેગ્યુલેશનનો હેતુ ‘ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સ’ (મૂડીરોકાણ માટે અપાતી સલાહ)નું નિયમન કરવાનો છે. ‘ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સ’ એટલે મૂડીરોકાણ, સિક્યોરિટીઝની ખરીદી, વેચાણ અથવા સિક્યોરિટીઝમાં અન્ય રીતના કામકાજ અથવા ઇન્વેસ્ટમેન્ટ પ્રોડક્ટ્સ અને સિક્યોરિટીઝ અથવા ઇન્વેસ્ટમેન્ટ પ્રોડક્ટ્સ પોર્ટફોલિયો સંબંધિત ગ્રાહકોના લાભ માટેની લેખિત, મૌખિક અથવા અન્ય કોઈ રૂપના સંદેશરૂપે આપવામાં આવેલી સલાહ. આમાં ફાઇનાન્શિયલ પ્લાનિંગનો પણ સમાવેશ થાય છે: એવી જોગવાઈ છે કે અખબારો, સામયિકો, અન્ય ઇલેક્ટ્રોનિક અથવા બ્રોડકાસ્ટિંગ અથવા ટેલિકોમ્યુનિકેશન્સ માધ્યમ દ્વારા વ્યાપક સ્તરે જનતાને અપાતી કોઈ પણ મૂડીરોકાણ અંગેની સલાહને આ રેગ્યુલેશન્સ પ્રમાણે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સ ગણવામાં આવશે નહીં. ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સ સેબી પાસેથી રજિસ્ટ્રેશન પ્રાપ્ત કરવાનું રહેશે અને તેને સંબંધિત આચારસંહિતાનું તેમણે પાલન કરવું જોઈશે.

સેબીના રજિસ્ટ્રેશન વિના ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર તરીકેનું કામકાજ કરવું ગેરકાયદે પ્રવૃત્તિ છે. સેબી આવી ગેરકાનૂની પ્રવૃત્તિને ડામવા સંકલિત પ્રયત્નો કરી રહ્યું છે. કેટલીક લેભાગુ અને યોગ્ય સમજ નહીં ધરાવતી એન્ટિટીઝ રજિસ્ટ્રેશન કરાવે નહીં અને/અથવા આચારસંહિતાનું પાલન કરે નહીં એવું શક્ય છે. ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઈઝર્સ માત્ર મૂડીરોકાણ અંગેની સલાહ આપવાની સીમિત ભૂમિકા ભજવવાની હોય છે. તેઓ રોકડ અથવા સિક્યોરિટીઝ પોતાને હસ્તક રાખતા નથી.

ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સ તરીકે કામ કરતી રજિસ્ટર્ડ કે અનરજિસ્ટર્ડ એન્ટિટીઝના કામકાજમાં જે ગેરરીતિઓ આચરવામાં આવે છે તેના તરફ સેબીનું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે. આવી કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ આ પ્રમાણે છે:

ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સ ગ્રાહકોને નિશ્ચિત વળતરની ખાતરી આપતા હોય છે.

તગડા વળતરનું ખોટું વચન આપીને તોર્ટિંગ ફી વસૂલ કરતા હોય છે.

ગ્રાહકો પાસેથી ઉંચી ફી કમાવા માટે ગ્રાહકોની જોખમ ખમવાની ક્ષમતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના મિસ-સેલિંગ (પ્રોડક્ટના લાભને બઢાવી-ચડાવીને વેચાણ) કરવામાં આવે છે. ગ્રાહકને ખોટ જાય ત્યારે તે ચૂકવેલી ફી પરત માગે ત્યારે ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સ ગ્રાહકોને વધુ જોખમી પ્રોડક્ટ્સ ઓફર કરીને એવું વચન આપે છે કે એમની ખોટ આમાં રિકવર થઈ જશે.

ગ્રાહકો વતી ટ્રેડિંગ કરતા હોય છે.

ગ્રાહકની સંમતિ વિના અને એમની ક્ષમતાની બહાર હોય એવી ઉંચાં જોખમવાળી પ્રોડક્ટ્સ માટેની સર્વિસ પોતાની મેળે અપગ્રેડ કરી નાખતા હોય છે.

ગ્રાહકોને કંગાળ સર્વિસ પૂરી પાડતા હોય છે, જેથી ગ્રાહકોને ખોટ જતી હોય છે. - રિફંડ સંબંધિત ફરિયાદો.

આથી રોકાણકારોએ સચેત રહેવું જોઈએ અને બજારમાં ચાલતી ઉક્ત ગેરરીતિઓથી પોતાનું રક્ષણ કરવું જોઈએ તેમ જ મૂડીબજારના નિષ્ણાત હોવાનો દાવો કરતી એન્ટિટીઝથી સાવધ રહેવું જોઈએ.

રોકાણકારોને સલાહ આપવામાં આવે છે કે તેઓ સેબી (ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સ) રેગ્યુલેશન, ૨૦૧૩ હેઠળ રજિસ્ટર્ડ થયેલા ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સની સલાહ લે (આ રેગ્યુલેશનમાં છેલ્લે ૩ જુલાઈ, ૨૦૨૦ના રોજ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો).

આવી હસ્તીઓની યાદી સેબીની વેબસાઈટ <https://www.sebi.gov.in> પર ઉપલબ્ધ છે.

ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સ સાથેના કામકાજમાં શું કરવું અને શું કરવું નહીં

શું કરવું?	શું કરવું નહીં?
હંમેશાં સેબીમાં રજિસ્ટર્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સ સાથે વ્યવહાર કરવા.	અનરજિસ્ટર્ડ એન્ટિટીઝ સાથે વ્યવહાર કરવા નહીં.
સેબી રજિસ્ટ્રેશન નંબર ચકાસી લેવો. બધા રજિસ્ટર્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સની યાદી સેબીની વેબસાઈટ https://www.sebi.gov.in પર ઉપલબ્ધ છે.	મૂડીરોકાણની સલાહના નામે ઓફર કરાતી સ્ટોક ટિપ્સથી ભોળવાઈ જવું નહીં.

ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર માન્ય રજિસ્ટ્રેશન સર્ટિફિકેટ ધરાવે છે એની ખાતરી કરી લેવી.	મૂડીરોકાણ કરવા માટેનાં તમારાં નાણાં કદી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝરના હાથમાં આપવાં નહીં.
ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝરને માત્ર સલાહકારી ફી ચૂકવો.	નિશ્ચિત વળતર મળવાની લાલચમાં સપડાઈ જવું નહીં.
ફીની ચુકવણી માત્ર બેન્કિંગ તંત્ર મારફતે કરો અને તમારી ચુકવણીની વિગતો સહિતની યોગ્ય સહી કરેલી રસીદો સાચવીને રાખવી.	રોકાણના નિર્ણયો તર્કસંગત રીતે લેવા. લાલચને તેના પર હાવી થવા દેવી નહીં.
મૂડીરોકાણ માટેની સલાહ સ્વીકારતાં પૂર્વે હંમેશાં તેમાં રહેલા જોખમને ખમવાની તમારી ક્ષમતાનું આકલન એડવાઇઝર પાસેથી જાણી લેવું.	લલચામણી જાહેરખબરો કે બજારમાં ચાલતી અફવાઓથી ભોળવાઈ જવું નહીં.
ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર તમારી જોખમ ખમવાની રૂપરેખાને અનુરૂપ સલાહ આપે છે એ બાબતનો આગ્રહ રાખવો અને રોકાણ માટેના ઉપલબ્ધ વિકલ્પોને ધ્યાનમાં લેવા.	ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર કે તેમના પ્રતિનિધિઓના માત્ર ફોન કોલ્સ અથવા મેસેજીસના આધારે સોદા કરવા નહીં.
ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝરની સલાહનો અમલ કરતાં પૂર્વે એને લગતા બધા પ્રશ્નો પૂછો અને શંકાઓનું નિરાકરણ કરો.	ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝરના વારંવારના ફોન કોલ્સ અને મેસેજીસ આવે છે એટલા કારણમાત્રથી રોકાણ કરવાનો નિર્ણય ન લો.
મૂડીરોકાણ કરતાં પહેલાં જોખમ સામે વળતરના પ્રમાણનું આકલન કરવું તેમ જ પ્રવાહિતાનાં અને સલામતીનાં પાસાંને ધ્યાનમાં લેવાં.	ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર્સ દ્વારા ઓફર કરાતા મર્યાદિત સમયગાળાના ડિસ્કાઉન્ટ અથવા અન્ય પ્રોત્સાહનો, ગિફ્ટ્સ આદિથી લલચાઈ જવું નહીં.
શરતો અને નિયમોને સહી કરેલા અને સ્ટેમ્પ સાથે લેખિતમાં લેવાનો આગ્રહ રાખો. કોઈ પણ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર સાથે કામ શરૂ કરતાં પૂર્વે આ શરતો અને નિયમો કાળજીપૂર્વક વાંચી લેવા, ખાસ કરીને સલાહકારી ફી, સલાહકારી પ્લાન્સ, ભલામણોની કેટેગરી વગેરે.	તમારી જોખમ ખમવાની ક્ષમતા અને મૂડીરોકાણના લક્ષ્યને સુસંગત ન હોય એવાં મૂડીરોકાણ કરવા ઘસી જવું નહીં.
તમારા સોદાઓ પર ચોંપ રાખવી.	
તમારી શંકાઓ/ફરિયાદોના નિરાકરણ માટે યોગ્ય સત્તાવાળાઓનો સંપર્ક સાધવો.	
ઇન્વેસ્ટમેન્ટ એડવાઇઝર ખાતરીબંધ વળતર ઓફર કરે તો સેબીને તેની જાણ કરવી.	

પરિશિષ્ટ-૪
(આસ્બામાં યુનિફાઇડ પેમેન્ટ ઇન્ટરફેસ (યુપીઆઈ))

રોકાણકારો દ્વારા યુનિફાઇડ પેમેન્ટ ઇન્ટરફેસ (યુપીઆઈ) ચંત્રણા થકી ચુકવણી કરીને નવાં ભરણાં (આઈપીઓ)માં મૂડીરોકાણ કરી શકે છે. યુપીઆઈ એવી સિસ્ટમ છે, જેમાં (કોઈ પણ સહભાગી બેંકના) બહુવિધ બેંક ખાતાને એક જ મોબાઇલ એપ્લિકેશનમાં અને કેટલાંક બેંકિંગ ફીચર્સ, અવરોધરહિત ફંડ ટ્રાન્સફર અને વેપારની ચુકવણીઓને એક જ મિકેનિઝમમાં ગઠિત કરે છે.

યુપીઆઈના ઉપયોગ દ્વારા મૂડીરોકાણ કેવી રીતે કરવું?

યુપીઆઈ દ્વારા આઈપીઓમાં રોકાણ કરવાની પ્રક્રિયામાં નીચે જણાવેલાં ત્રણ મુખ્ય પગલાં સામેલ છે:

અ

યુપીઆઈ મારફતે બિડિંગ: રોકાણકારોએ તેમના યુપીઆઈ આઈડી સાથે અરજીપત્રકમાં બિડની વિગતો ભરવી જોઈએ. અરજીઓ ઇન્ટરમીડિયરીઝને સુપરત કરી શકાય, જે સ્ટોક એક્સચેન્જ બિડિંગ પ્લેટફોર્મ પર યુપીઆઈ આઈડી સાથે બિડની વિગતો અપલોડ કરશે. સ્ટોક એક્સચેન્જ ઇસ્યૂઅર કંપની દ્વારા નિમાયેલી સ્પોન્સર બેંક/એસ્કો સાથે રોકાણકારોના યુપીઆઈ આઈડી સહિત બિડની વિગતો ઇલેક્ટ્રોનિકલી વિતરીત કરશે.

બ

નાણાંનું બ્લોકિંગ: એસ્કો/સ્પોન્સર બેંક રોકાણકારની અરજીની રકમ જેટલું ભંડોળ બ્લોક કરવાની અને એ પછી ફાળવણીના કિસ્સામાં ભંડોળને ઉધારવાની વિનંતી કરશે. રોકાણકાર દ્વારા રકમ બ્લોક કરવાની વિનંતી સ્વીકારાયા પછી રોકાણકારોના ખાતામાં રકમ બ્લોક થઈ જશે અને રોકાણકારોને તે અંગેની જાણ કરવામાં આવશે.

ક

શેર્સની ફાળવણીની પ્રક્રિયા બાદ ચુકવણી: શેર્સ ફાળવાયા બાદ રોકાણકારોના ખાતામાંથી રકમ ઉધારવાની પ્રક્રિયા થશે અને વધારાનાં નાણાં છૂટાં (અનબ્લોક) કરવામાં આવશે. ફંડ બ્લોક કરતી વખતે યુપીઆઈ પિનનો ઉપયોગ કરીને રોકાણકારો દ્વારા આપવામાં આવેલી મંજૂરી (ઓથોરાઇઝેશન)ના આધારે આ પ્રક્રિયા થશે.

આઈપીઓમાં રોકાણ કરવા યુપીઆઈનો ઉપયોગ કરતી વખતે યાદ રાખવા જેવા મુદ્દાઓ:

- ઇસ્યૂઅર બેંક તરીકે કામ કરવા પાત્ર એવી સેલ્ફ સર્ટિફાઈડ સિન્ડિકેટ બેંક્સ સાથે જ તમારો યુપીઆઈ આઈડી બનાવો. આવી બેંકોની યાદી સેબીની વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે.
- પબ્લિક ઇસ્યૂમાં વાપરવા માટેનાં મોબાઈલ એપ્લિકેશન્સ અને યુપીઆઈ હેન્ડલ્સની યાદી સેબીની વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે, માત્ર તેમાં જણાવેલા મોબાઈલ એપ્લિકેશન્સ અને હેન્ડલ્સનો ઉપયોગ કરો.
- તમારાં અરજીપત્રકો પેમેન્ટ ચંત્રણારૂપે યુપીઆઈ સાથે માત્ર સિન્ડિકેટ મેમ્બર અથવા રજિસ્ટર્ડ બ્રોકર અથવા રજિસ્ટ્રાર અને ટ્રાન્સફર એજન્ટ અથવા ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટને સુપરત કરો.
- યુપીઆઈ પર આઈપીઓ એપ્લિકેશન માટેની મર્યાદા દરેક ટ્રાન્ઝેક્શન ઈઠ બે (૨) લાખ રૂપિયા છે અને તે ફક્ત રિટેલ વ્યક્તિગત રોકાણકારો માટે ઉપલબ્ધ છે.
- થર્ડ પાર્ટી યુપીઆઈ આઈડી અથવા થર્ડ પાર્ટી બેંક ખાતાનો ઉપયોગ કરતા રોકાણકારોને જાળવણી માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે નહીં.

૩૬

પરિશિષ્ટ-૫ પારિભાષિક શબ્દો

ક્રમાંક	સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ	પૂર્ણ શબ્દ
૧	એએમસી	એન્યુઅલ મેન્ટેનન્સ ચાર્જીસ
૨	એએસબીએ	એપ્લિકેશન સર્વિસ બાય બ્લોકડ અમાઉન્ટ
૩.	બીએસડીએ	બેઝિક સર્વિસ ડિમેટ અકાઉન્ટ
૪.	સીએએસ	કન્સોલિડેટેડ અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ
૫.	સીડીએસએલ	સેન્ટ્રલ ડિપોઝિટરી સર્વિસીસ (ઈન્ડિયા) લિમિટેડ
૬.	ડિમેટ	ડિમેટરિયલાઈઝ્ડ
૭.	ડીપી	ડિપોઝિટરી પાર્ટિસિપન્ટ
૮.	આઈએ	ઇન્વેસ્ટર એડવાઈઝર
૯.	આઈજીઆરસી	ઇન્વેસ્ટર ગ્રીવન્સ રિફ્રેસલ કમિટી
૧૦.	આઈજીઆરપી	ઇન્વેસ્ટર ગ્રીવન્સ રિફ્રેસલ પેનલ
૧૧.	આઈપીઓ	ઇનિશિયલ પબ્લિક ઓફરિંગ
૧૨.	કેઆઈએન	કેવાયસી આઈડિન્ટિફિકેશન નંબર
૧૩.	કેવાયસી	નો ચોર કલાયન્ટ
૧૪.	એમઆઈઆઈ	માર્કેટ ઇન્ફાસ્ટ્રક્ચર ઇન્ટરમીડિયરીઝ
૧૫.	એમએસઈઆઈ	મેટ્રોપોલિટન સ્ટોક એક્સચેન્જ ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ
૧૬.	એનએસડીએલ	નેશનલ સિક્યોરિટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડ
૧૭.	એનએસઈ લિ.	નેશનલ સ્ટોક એક્સચેન્જ ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ
૧૮.	પીએએન	પર્મનન્ટ અકાઉન્ટ નંબર
૧૯.	પીઓએ	પાવર ઓફ એટર્ની
૨૦.	સ્કોર્સ	સેબી કમ્પ્લેઇન્ટ રિફ્રેસ સિસ્ટમ
૨૧.	સેબી	સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા
૨૨.	એસએમએસ	શોર્ટ મેસેજિંગ સર્વિસ
૨૩.	યુસીસી	યુનિક કલાયન્ટ કોડ
૨૪.	યુઆઈડી	યુનિક આઈડિન્ટિફિકેશન

સેબીની રોકાણકાર જાગૃકતા પહેલ

અ. રિસોર્સ પર્સન્સ પ્રોગ્રામ્સ:

- ▶ સેબી રિસોર્સ પર્સન્સની પેનલ્સ ધરાવે છે કે જે ટિઅર-૨/ટિઅર-૩ શહેરો/નગરો અને તેમની સ્થાનિક ભાષાઓમાં વિવિધ લક્ષ્યાંકિત જૂથો જેવાં કે નિવૃત્ત વ્યક્તિઓ, ઘરકામ કરતી વ્યક્તિઓ, સ્વયં-સહાય જૂથો, કાર્યરત અધિકારીઓ, વગેરે માટે નાણાકીય જાગૃકતા કાર્યક્રમો યોજે છે.

બ. સેબી પ્રોગ્રામ્સની મુલાકાત:

- ▶ કૉલેજ, સ્કૂલ્સ અને પ્રોફેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ્સ કે જેઓ સેબીની ઓફિસીસની મુલાકાત લે છે તેમના માટે સેબી રોકાણકાર જાગૃકતા કાર્યક્રમો યોજે છે.

ક. પ્રાદેશિક પરિસંવાદો:

- ▶ સેબી દ્વારા સ્ટોક એક્સચેન્જો, ડિપોઝિટરીઓ, એએમએફઆઈ, કોમોડિટીઝ ડેરિવેટિવ્ઝ એક્સચેન્જીસ, વગેરેના સહયોગમાં રોકાણકાર જાગૃકતા કાર્યક્રમો યોજવામાં આવે છે.

૬. રોકાણકારોનાં સંગઠનો મારફતે રોકાણકારોની જાગૃકતા માટેના કાર્યક્રમો:

- ▶ સેબીની માન્યતા ધરાવતાં રોકાણકારોનાં સંગઠનો ટિઅર-૨/ટિઅર-૩ શહેરો/નગરોમાં સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ વિશે રોકાણકાર જાગૃકતા કાર્યક્રમો યોજે છે.

ઈ. કોમોડિટી ડેરિવેટિવ્ઝ ટ્રેઈનર્સ (સીઓટીઝ) મારફતે રોકાણકાર શિક્ષણ કાર્યક્રમો

- ▶ સેબીની માન્યતા ધરાવતા કોમોડિટી ડેરિવેટિવ્ઝ ટ્રેઈનર્સ (સીઓટીઝ) મારફતે રોકાણકાર શિક્ષણ કાર્યક્રમો ટિઅર-૨/ટિઅર-૩ શહેરો/નગરોમાં યોજવામાં આવે છે.

સ. સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ ટ્રેઈનર્સ (સ્માર્ટ્સ) દ્વારા રોકાણકાર શિક્ષણ કાર્યક્રમો:

- ▶ સેબીની માન્યતા ધરાવતા સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ ટ્રેઈનર્સ (સ્માર્ટ્સ) સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ વિશે રોકાણકાર જાગૃકતા કાર્યક્રમો ટિઅર-૨/ટિઅર-૩ શહેરો/નગરોમાં યોજે છે.

આ રોકાણકાર જાગૃકતા કાર્યક્રમોની વિગતો સેબીની ઇન્વેસ્ટર વેબસાઈટ - <http://investor.sebi.gov.in> પર મળી શકશે.

સામાન્ય પ્રશ્નો અને તેમના ઉત્તરો તથા ઓનલાઇન માહિતી
નીચે જણાવેલી વેબસાઇટ્સ પર ઉપલબ્ધ છે:

વેબસાઇટ : www.sebi.gov.in

ઇન્વેસ્ટર વેબસાઇટ: <http://investor.sebi.gov.in>

વેબસાઇટ : www.bseindia.com

વેબસાઇટ : www.nseindia.com

વેબસાઇટ : www.nsdl.co.in

વેબસાઇટ : www.cdslindia.com

વેબસાઇટ : www.msei.in

સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા

સેબી ભવન

પ્લોટ નં. સી૪-એ, 'જી' બ્લોક, બાન્દ્રા-કુર્લા કોમ્પ્લેક્સ, બાન્દ્રા (પૂર્વ), મુંબઈ- ૪૦૦ ૦૫૧

ટેલિ: +૯૧-૨૨-૨૬૪૪૯૦૦૦/૪૦૪૫૯૦૦૦, વેબસાઈટ: www.sebi.gov.in

ઈન્વેસ્ટર વેબસાઈટ: <http://investor.sebi.gov.in>

ઈન્ટરેક્ટિવ વોઈસ રિસ્પોન્સ સિસ્ટમ (આઈવીઆરએસ): ટેલિ: +૯૧-૨૨-૨૬૪૪૯૯૫૦/૪૦૪૫૯૯૫૦

ટોલ ફ્રી ઈન્વેસ્ટર હેલ્પલાઈન: ૧૮૦૦ ૨૨ ૭૫૭૫ અને ૧૮૦૦ ૨૬૬ ૭૫૭૫

રોકાણકારની ફરિયાદો માટે: <https://scores.gov.in>

બીએસઈ લિ.

રપમા માળે, પી. જે. ટાવર્સ, દલાલ સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૧

ટેલિ: ૦૨૨ ૨૨૭૨૧૨૩૩/૩૪

વેબસાઈટ: www.bseindia.com

ઈ-મેઈલ આઈડી: is@bseindia.com

નેશનલ સિક્યોરિટીઝ ડિપોઝિટરી લિમિટેડ

ટ્રેડ વર્લ્ડ, 'એ' વિંગ, ચોથા અને પાંચમા માળે, કમલા મિલ્સ કમ્પાઉન્ડ,

લોઅર પરેલ, મુંબઈ- ૪૦૦ ૦૧૩

ટેલિ: (૦૨૨) ૨૪૯૯ ૪૨૦૦ ફેક્સ: (૦૨૨) ૨૪૯૭ ૬૩૫૧

ઈન્વેસ્ટર હેલ્પલાઈન નં. ૧૮૦૦ ૧૦૨૦ ૯૯૦ / ૧૮૦૦ ૨૨૪ ૪૩૦.

વેબસાઈટ: www.nsdl.co.in

નેશનલ સ્ટોક એક્સચેન્જ ઓફ ઈન્ડિયા લિ.

એક્સચેન્જ પ્લાઝા, સી-૧, બ્લોક જી, બ્રાન્દ્રા-કુર્લા કોમ્પ્લેક્સ,

બાન્દ્રા (પૂર્વ), મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૫૧

ટેલિ. નં: (૦૨૨) ૨૬૫૯૮૧૦૦-૮૧૧૪

ફેક્સ નં: (૦૨૨) ૨૬૫૯૮૧૨૦

સેન્ટ્રલ ડિપોઝિટરી સર્વિસીસ (ઈન્ડિયા) લિમિટેડ

મેરેથોન ફ્યુચરેકસ, 'એ' વિંગ, રપમા માળે, મફતલાલ મિલ્સ કમ્પાઉન્ડ,

એન. એમ. જોશી માર્ગ, લોઅર પરેલ (પૂર્વ), મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૧૩

ટોલ ફ્રી હેલ્પલાઈન: ૧૮૦૦-૨૦૦-૫૫૩૩

વેબસાઈટ: www.cdslindia.com

મેટ્રોપોલિટન સ્ટોક એક્સચેન્જ ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ

૨૦૫ એ, બીજો માળ, પીરામલ અગસ્ત્ય કોર્પોરેટ પાર્ક,

સુંદર બંગ લેન, કમાણી જંક્શન, એલ.બી.એસ. રસ્તો,

કુર્લા-પશ્ચિમ, મુંબઈ- ૪૦૦૦૭૦

ઓફિસ: +૯૧ ૨૨ ૬૧૧૨ ૯૦૦૦